CİCERO'NUN CUMHURİYET HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

EZGİ ÇEKİÇ

Eylül 2023

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

CİCERO'NUN CUMHURİYET HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

EZGİ ÇEKİÇ

Eylül 2023

ÖZET

CİCERO'NUN CUMHURİYET HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

ÇEKİÇ, Ezgi
Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Cemile Akça ATAÇ
Eylül 2023, 52 sayfa

Roma bir medeniyet olarak, hem siyasi hem de kültürel anlamda dünya mirasına büyük katkılar sağlamıştır. Yüzyıllarca Akdeniz havzasında ve kıta aşırı hüküm süren Roma, dünya siyasetine ve dünya siyaset kültürüne yapmış olduğu katkılar, günümüzde dahi devam etmektedir. Bunun yanı sıra Roma'nın yetiştirmiş olduğu tarihçiler, siyasi düşünürlerin yazmış olduğu eserlerin bir çoğu günümüze kadar gelemese de, ulaşabildiğimiz eserler, geçmişte olanları anlamamızı sağlarken, geleceğimize de ışık tutmaktadır. Bunlardan bazıları Roma'nın cumhuriyet döneminin önemli siyasi düşünürlerinden Marcus Tullius Cicero'nun (M.Ö. 106-43) eserleridir. Teorik bilgiler ve siyasi düşüncelerinin yanı sıra pratik siyasette edinmiş olduğu tecrübeler Cicero'yu tarihteki çok yönlü, en önemli siyasetçilerden biri haline getirmiştir. Bu araştırma, Cicero'nun Cumhuriyet hakkındaki görüş ve düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde incelemektedir. Bunu yaparken de, ABD'deki 6 Ocak Olaylarını bu açıdan anlamaya çalışacaktır

Anahtar Kelimeler: Cicero, Cumhuriyet, Roma, Karma Anayasa, Stoacı

ABSTRACT

TITLE OF THE THESIS

ÇEKİÇ, Ezgi

M.A. in Political Science

Supervisor: Doç. Dr. Cemile Akça ATAÇ

September 2023, 52 pages

Rome as a civilization has generously contributed to the world's legacy in terms of politics and culture. Throughout centuries, Rome had reigned over the Mediterranean basin across continents and its contributions to the world politics and political culture still last. As well-known, Rome had sheltered many exceptional historians and political thinkers and even though some of their works had not seen our day –those who have, enable us to comprehend the past events and shed light to our future. Among those exceptional works, there are the works, letters and speeches written by Marcus Tullius Cicero (BC 106-43). What is exceptional about Cicero is his involvment in practical politics as senator as well as his emergence as a republican political thinker. This research aims to delve into Cicero's discourse on republic. In doing that, it will adapt a Ciceronian perspective to understand and explain the January 6 incident that took place in the United State after the 2020 elections.

Keywords: Cicero, Rome, Republic, Mixed Constitution, Stoicism

TEŞEKKÜR

Bu çalışma sırasında; değerli vaktini esirgemeden sorularımı hiçbir zaman cevapsız bırakmayan, danıştığım tüm sorunları güler yüzüyle çözen, gelecekteki meslek hayatım için örnek aldığım, tez çalışması sürecinde yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Cemile Akça ATAÇ'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZDE İNTİHAL OLMADIĞINA DAİR BEYAN SAYFASI ..... **iii**
ÖZET iv
ABSTRACT v
TEŞEKKÜR vii
İÇİNDEKİLER ..... **viiii**
GİRİŞ.....**1**
BÖLÜM I KURULUŞTAN YIKILIŞA ROMA CUMHURİYETİ TARİHİ.....**5**
1.1 KURULUŞTAN YIKILIŞA ROMA CUMHURİYETİ TARİHİ..... 5
BÖLÜM IICİCERO'NUN HAYATI VE ESERLERİ **13**
2.1 CİCERO'NUN HAYATI VE ESERLERİ 13
BÖLÜM III CİCERO'NUN CUMHURİYET ANLAYIŞI **23**
3.1 CİCERO'NUN CUMHURİYET ANLAYIŞI 23
BÖLÜM IV CİCERO'NUN ÖLÜMÜ VE 6 OCAK OLAYLARI.....**31**
4.1 CİCERO'NUN ÖLÜMÜ VE 6 OCAK OLAYLARI 31
SONUÇ..... **38**
KAYNAKLAR **40**
ÖZGEÇMİŞ **43**

GİRİŞ

Roma bir medeniyet olarak, hem siyasi hem de kültürel anlamda dünya mirasına büyük katkılar sağlamıştır. Yüzyıllarca Akdeniz havzasında ve kıta aşırı hüküm süren Roma'nın, dünya siyasetine ve dünya siyaset kültürüne yapmış olduğu katkılar, günümüzde dahi devam etmektedir. Bunun yanı sıra Roma'nın yetiştirmiş olduğu tarihçi ve siyasi düşünürlerin yazmış olduğu eserlerin bir çoğu günümüze kadar gelemese de, ulaşabildiğimiz eserler, geçmişte olanları anlamamızı sağlarken, geleceğimize de ışık tutmaktadır. Bunlardan bazıları Roma'nın cumhuriyet döneminin önemli siyasi düşünürlerinden Marcus Tullius Cicero'nun (M.Ö. 106-43)eserleridir. Cicero'nun, bir siyasi düşünür ve dil bilimci olmanın yanı sıra edebiyatçı, tarihçi, avukat ve hitabet ustası olmak gibi birçok mesleki ve kişisel becerisi bulunmaktadır. Ancak genellikle bir siyasetçi olarak tanınmaktadır. Teorik bilgiler ve siyasi düşüncelerinin yanı sıra pratik siyasette edinmiş olduğu tecrübeler Cicero'yu tarihteki çok yönlü, en önemli siyasetçilerden biri haline getirmiştir.

Cicero, Roma'nın parlamenter siyaset anlamında en hareketli olduğu dönemde Senato'da aktif rol oynamış bir siyasetçidir. İç ve dış savaşlar, ekonomik sıkıntılar ve yoksulluk ile sınanan bu kaotik dönemde valilikten, senatörlüğe uzanan devlet adamlığı görevinde, çağdaşlarının aksine yalnızca kendi malikanesinde kalmamış, halkla iç içe olmuş ve Senato oturumlarında ve forumlarda onların sorunlarına değinmiş, çözümler bulmaya çalışmıştır. Yazmış olduğu eserlerde hem çeşitli devlet yönetimlerini kıyaslayarak incelemiş; deneyimleriyle birleştirdiği bilgi birikimini aktarmış hem de gelecek nesillere tarihi, felsefi ve hukuki anlamda bugün hala faydalanılan katkılar sağlamıştır. Bu eserler, sadece tarihi bir anlatımdan çok daha fazlasıdır. Eserlerinde insan psikolojisinden toplum psikolojisine, kitlelerin nasıl hareket ettiğinden insanların karar alırken nelerin etkisinde kalabildiğinden de bahsetmektedir.

Roma'nın cumhuriyet döneminin en inişli çıkışlı döneminde yaşayan Cicero, bu yönetim şeklinin tüm zaaflarına ve yozlaşma eğilimlerine rağmen muhafaza

edilmesi için büyük bir çaba göstermiştir. İmparatorluğa geçişe, tek adam diktatörlüğü anlamına geleceği ve tiranların kaba gücü karşısında halkın yönetime katılmaktan sonsuza kada rmahrum kalacağı gerekçesiyle hayatı pahasına karşı çıkmıştır. Ancak Julius Caesar'a karşı gösterdiği muhalefeti, Roma'nın ilk imparatoru olacak Octavianus'a (Augustus) karşı göstermemiş, böylece savunduğu ilkeler açısından hayati bir yanılgı içine düşmüştür. Bu çetin mücadeleyi verirken, Yunan siyasi mirası üzerine kendi krallık, cumhuriyet ve imparatorluk deneyimlerini koyarak mümkün olduğu kadar kapsayıcı ve normatif bir teori ve pratik ortaya koymaya çalışmıştır. Cicero'nun bu dönemde ürettikleri, on sekizinci yüzyılda eskiyen imparatorluklardan anayasal cumhuriyetlere giden yolda, Aydınlanma filozoflarına da esin kaynağı olmuştur. Özellikle, doğal akıla ulaşmanın mümkün olduğu ve evrensel akılla iyi yasalar yapılabileceği savı, insanlığın anayasa yazma deneyimine ışık tutmuştur.[1] Bu önermelerden en çok John Locke ve Montesquieu'nün etkilendiği bilinmektedir. Bu düşünürlerin insanlığın ilk yazılı anayasası olan Amerikan anayasasına katkıları düşünüldüğünde Cicero'nun anayasalar tarihindeki önemi daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır.[2]

Cicero sadece siyaset alanında değil, hukuk, edebiyat, felsefe ve hitabet alanında da eserler vermiştir. Hatta, M.Ö. 57'de başlayan iç savaş öncesi tamamen edebiyat ve felsefe hakkında yazma niyeti taşıyordu.[3] İçinde yaşadığı dönemin gereği olan siyaset yazıları yoğunluk kazansa da Cicero, eklektik ilgi ve yazma alışkanlıklarını kaybetmemiştir. Kardeşine yazmış olduğu metinde, iyi bir siyasetçinin nasıl olması gerektiği ve nasıl seçim kazanılabileceğini anlatırken, bir diğer eserinde Solomon yasalarından itibaren hukuk alanındaki gelişmeleri ayrıntıları ile anlatmakta ve farklı devletlerin yönetim şekillerini, kanunlarını, kültürlerini tartışmaktadır. Her ne kadar her şeyden önce iyi bir siyasetçi olarak anılsa da hukuk alanında vermiş olduğu eserler ve literatüre katmış olduğu birçok terim sayesinde, dünya kültürünün ve felsefi yapısının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Cicero'ya göre devlet, akıl yürütebilen insanların ahlaki standartlar geliştirmesiyle ortaya çıkar. Bu, Yunan siyasi düşüncesinin öğrettiği doğal bir süreçtir. Akıl ve

---

[1] CİCERO (2019), *Devlet Üzerine,* Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.12.

[2]Pelin ERÇELİK (2008), *Cicero'da Doğal Hukuk Anlayışı,* (Yayımlanmamış Yüksek LisansTezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin Dili ve Edebiyat Bölümü, İstanbul, s.22

[3]Celal Cengiz ÇEVİK (2017), *Cicero'nun Devleti: De Re Pubica Yazıları,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.13

mantık, insanların tanrılarla paylaştığı ortak üstün özelliklerdir ve zaman içerisinde, ahlakla etkileşip mutlaka potansiyelini gerçekleştirecek ve kendini Olması gerektiği gibi gösterecektir. İnsanlar, "en yüce iyilik" (summum bonum) halinde kalabilmek için akılcı bir biçimde birarada yaşamayı seçeceklerdir. İnsanlığın yeryüzünde ideal yönetimler içinde yaşaması zor ama imkansız değildir. İdeal yönetimleri, ideal yasalar kurar. Evreni yöneten yasalar vardır. İnsanlar bunları keşfettikçe kendi yaşadıkları şehir hatta köylerde, evrenin tam bir üyesi olabilecek ve insanlıktaki tanrı potansiyeline ortak çıkabilecektir. Doğru ve yanlış ayrımının ebedi sırrı, doğal hukukta saklıdır. İnsanların birbirlerine değer verebilme kabiliyeti, bu sırrın peşine düşmelerini sağlayacaktır.[4] İdeal yasalarla kurulmuş bir cumhuriyet insanlığın kurtarıcısı olacaktır. Ancak nasıl muhafaza edileceği ayrı bir tartışma konusudur. Cicero'ya göre pratik siyasette, evrensel aklın cumhuriyet idealleriyle birleştiği yer Roma'dır ve zorba bir imparatorluğa dönüşmesinin önlenmesi bu nedenle tüm insanlık için hayatidir. Devlet Üzerine ve Yasalar Üzerine, bu arka planda yazılmıştır.

Cicero'dan yaklaşık iki milenyum sonra günümüzde, cumhuriyetlerin vatandaşlarına özgürce dahil olabildikleri bir kamusal alan sunma kapasiteleri, bir kere daha, giderek azalmaktadır. Küresel bir eğilim olarak yükselişe geçen tek adam rejimleri, siyaset felsefesinin temel meseleleri olan insanı, iyi hayatı ve ideal yönetimi, görünürde insanlık için, insanlık adına ancak çoğulculuk ve katılımcılık gözetmeden tanımlamaktadır. Durdurulamayan iklim krizi, fakirleşme, şeffaf olmayan sermaye ağları ve teknolojik gelişmeler karşısında cumhuriyetlerin gelecekte varlıklarını bağımsız bir biçimde sürdürebilecekleri şüpheli bir hal almıştır.[5] Bu bakımdan dünya siyasetinin, Cicero'nun Roma'daki cumhuriyetin sona erişini seyretmesine benzer bir tarihsel deneyim haline geldiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle Cicero'yu okumak ve onun cumhuriyet hakkında yazdıklarını anlamak, bir geleceği öngörme çabası olarak önem teşkil etmektedir. Bu çalışma, böyle bir gereği yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Cicero'nun cumhuriyetlerin yapısı ve kapasiteleri hakkında yazdıklarını inceleyecek olan bu çalışmanın birinci bölümünde, kuruluşundan yıkılışına Roma Cumhuriyeti'nin tarihi

---

[4]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine,* Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.12-8.
[5]Gregory Bruce SMITH (2018), "Political Philosophy and the Republican Future", *İçinde,Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dame, s.285.

incelenecektir. Cicero'ya göre Roma, insanlık için en ideal kamusal alanı temsil etmekteydi. Ancak yıkılışı da kaçınılmazdı. Cicero, bu kaçınılmazlığı kabullenerek gelecekteki cumhuriyetlere seslenmiştir. İkinci bölümde, Cicero'nun hayatı ele alınacaktır. Cicero'nun siyasi düşünce tarihi içindeki önemi, siyaset felsefesine yaptığı katkılar kadar pratik siyasetin içinde yer alan bir senatör olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle hayatı, siyasete aktif katılımın bir erdem olması ön kabulüyle ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise Cicero'nun cumhuriyet anlayışı, özellikle Devlet Üzerine ve Yasalar Üzerine başlıklı eserlerine referansla incelenecektir. Son bölüm, 2020 Amerikan başkanlık seçimlerinden sonra yaşanan ve bir cumhuriyet krizi olan 6 Ocak Kongre işgaline Cicerocu bir perspektiften bakacaktır. Bu şekilde, Cicero'nun günümüzde okunması gereken antik dönem düşünürlerinden olduğu tartışmasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

BÖLÜM I

KURULUŞTAN YIKILIŞA ROMA CUMHURİYETİ TARİHİ

1.1 KURULUŞTAN YIKILIŞA ROMA CUMHURİYETİ TARİHİ

Dünya tarihinin en köklü medeniyetlerinden birisi olan Roma, üç yönetim şekli ile yönetilmiştir. Bunlar; krallık, aristokrasi ve cumhuriyettir. Roma medeniyeti, M.Ö 753 tarihinde kurulmuş, M.Ö 509 yılında cumhuriyet dönemine geçmiştir. Ancak bu geçiş, keskin bir geçiş olmamıştır. Cumhuriyetin ilk temelleri, krallıktan aristokrasiye geçiş sürecinde atılmıştır. M.Ö 500 yılında Roma vatandaşları, dönemin ileri gelenleri ile birlikte bir anayasa ile kralın haklarını sınırlandırmıştır. M.Ö 509 yılında Kral Tarquinus Superbus'un Roma vatandaşı olan Lucretia'ya tecavüz etmesi sonucu tahtan indirilmesi ile M.Ö 509 tarihinde monarşi son bulmuş ve cumhuriyet dönemine geçilmiştir.

Cumhuriyet döneminde konsüller, halk tarafından seçilmekteydi. Bu yüzden de günümüzdeki milletvekilleri gibi halktan destek toplamaya çalışırlardı. Romalıların gözünde, *"monarşiye nazaran cumhuriyetin başlıca iyi taraflarından biri, halkın kendi yöneticilerinin seçiminde bu kadar büyük ve kurumsallaşmış bir rol almasıdır."*[6]

Günümüzdeki parlamenterlerden farklı olarak konsüllerin görevleri, savaşta orduyu yönetme, barışta senatoya başkanlık etmek ve suçla mücadele etmekti. Senato üyelerine birçok alanda yetki verilmesine rağmen, halkın konsülleri sorgulama hakkı bulunmaktaydı. Özellikle bir konsül, bir yurttaşı ölüm cezasına çarptırırsa yurttaş, bu hükmü sorgulama hakkına sahipti. Yurttaş, comitia cenrturiata'nın toplanmasını ve halkın bu hükmü tersine çevirmesini talep edebilirdi. Ayrıca seçilmiş olan bir konsulün ahlak seviyesinin düşük olduğu düşünüldüğü anda konsül, censor tarafından görevinden azlettirilebilmektedir. Bu durum, halk

---

[6]S.Umberto ECO (2018), *Antik Roma*, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayınevi, İstanbul, s.43

tarafından seçilmiş olan konsüllerin de denetim altında olduklarını ve her zaman sorgulanabileceklerini göstermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında konsüller, mahkemelerden de sorumlu olmuş olsalar da, bir süre sonra bu görevleri, seçilmiş preator isimli idarecilere bırakmışlardır. Cicero, Yasalar Üzerine adlı kitabında, preator'u "hukukun hakemi'' ve "şehir hukukunun sorumlusu'' olarak tanımlamaktadır.[7]

Cumhuriyetin anayasası ve gelişimindeki şartlar, geçmişe kıyasla senatonun Roma siyasetindeki rolünün de değişmesine ve gelişmesine yol açmıştır. Roma Cumhuriyetinin ilk yıllarındaki siyasi ve askeri şartlar, Roma vatandaşları arasında büyük bir gelir eşitsizliğine yol açmıştır. Zengin olan az sayıdaki yurttaş, savaş döneminde tarlaları barış dönemindeki gibi ekilip biçildiği için zenginleşirken, yoksul olan vatandaşlar bu dönemde askere çağırıldıkları için daha da yoksullaşmışlardır. Bu durum, toplumdaki gelir dağılımında büyük oranda eşitsizliğe sebep olmuştur. Ekonomik eşitsizliğin oluşmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri de gelenek ve göreneklerdir. Örneğin borç alan ve borcunu ödemeyen yurttaşın borç aldığı kişinin kölesi olarak çalışması, kişinin nesiller boyu fakirleşmesine yol açmıştır. Bununla birlikte borçlu kişi, oğlunu ya da kızını borcuna istinaden rehin olarak vermesi de yine geleneklerin bir gereğiydi.

İleride cumhuriyetin yıkılma sebepleri arasında sayılacak olan ekonomik ve sınıfsal farklılıklar, tarihte iyi bilinen pleb ve patricius arasındaki ayrımlarda kendini gösterir. Plebler daha yoksul ve idari görevlerde sadece belirli mevkilere kadar görev alma imkânına sahipken, patriciuslar daha zengin ve varlıklı aileler olmaları sebebiyle devlet görevlerinde çok daha üst mevkilerde görev alabilen yurttaşlardı. Bu durum sadece askeri, siyasi veya ekonomik olarak kalmamış, evlenme, çocukların soyu gibi birçok toplumsal konuda da belirleyici olmuştur.

M.Ö499'daValerius-Horatius yasalarının sonucunda ilk kez plebler, patriciusların dahil olmadığı bir meclis kararlar ve mecliste alınan bütün kararlar, Roma'da yaşayan pleb sınıfına dahil herkesi yöneten, onların hayatını düzenleyen bir hale gelir. Böylece senatoda toplumun tamamı için bağlayıcı olacak kararları plebler almaya başlamışlardır. Bu durum, toplumdaki sınıf ve servete dayalı sosyo-ekonomik ayrımların yapılmasının önemli derecede önüne geçmiştir. Cumhuriyet döneminde

---

[7]CİCERO (2020), *Yasalar Üzerine,* Çev. C. Cengiz Çevik, İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.23

yapılan yasalar, bir idareci tarafından önerilen pleblerin, önce sıradan yurttaşların da oturduğu senato tarafından gayri resmi şekilde onaylanmalarını ve daha sonra konsülleri seçen ve yüksek mahkeme görevini icra eden kanat olan comitia centuriata tarafından resmi olarak atanmalarını sağlamıştır. Cumhuriyet öncesinde uygulanan kanunlarda bu haklara sahip olamayan pleb sınıfı, Cumhuriyet dönemi kanunlarıyla birlikte ülke yönetimine eşit derecelerde katılma kapasitesine kavuşmuştur. Plebler, bu kanunların içeriğinin değiştirilmemesi ve kişiye göre yorumlanmaması için bütün sözlü kanunların yazıya dökülmesini istemişlerdir. Bu durum sonucunda da On İki Levha kanunları ortaya çıkmıştır:

''Romalılar, yazılı olduklarından kesin olan, dolayısıyla da bireysel keyfiyete tabi tutulması zor olan bu yasa bütününün oluşturulmasını, haklarının eşit olduğunun teminatı anlamındaki libertas (özgürlük) kavramının gerçeğe dönüştüğü belirleyici bir an olarak görürler.''[8]

On İki Levha Yasaları ile getirilen kurallar doğrultusunda iki sosyal sınıf birleştirilerek tek bir sınıf haline getirilir ancak plebler kuralları, her anlamıyla kendilerine uygun bulunmaz ve eski düzendeki bazı unsurların devam etmesini isterler. Kast sistemine benzer bir yapının olması nedeniyle plebler, bu kanuna, sınıflar arası evliliğin de kabul edilerek onaylanması nedeniyle karşı çıkmışlardır. Plebler evlilik konusundaki düzenlemenin, geleneklere uygun olarak devam etmesini ancak geriye kalan bütün maddelerde eşit haklara sahip olmayı istemişlerdir. Pleblerin kendi ihtiyaçlarının dikkate alındığı yasa yapımı için verdikleri mücadele, M.Ö5. yüzyıl ve 4. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eder. M.Ö 366'da Lucius Sexius Lateranus'un pleblerin lideri olarak seçilmesiyle, sınıfsal ayrımlara karşı verilen mücadele yeni bir boyut kazanır. Pleblerin konsül seçilmelerini kısıtsız biçimde düzenleyen Licinia-Sextia yasaları sayesinde, konsüllük yeniden Roma'nın başlıca idari birimi haline gelir.[9] Bu idari birimler içinde, yeni yasal güvencelere kavuşan plebler, daha önce sahip olamadıkları bir erke kavuşurlar. Her ne kadar sayısal olarak bakıldığında patricuslardan daha az olsalar da yönetime eşit katılımlarının önlerinde yasal ya da toplumsal bir engel kalmamıştı.

Roma, sınırlarını savaşarak genişletmiş olmasına rağmen, sınırlardaki ardıl

---

[8]ECO Umberto (2018), *Antik Roma,* Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayınevi, İstanbul, s.49
[9]age. s.53

çatışmaları önlemek ve toplumsal barışı sağlamak için sınırlarına Roma ve Latin halklarından oluşan koloniler kurmuş, bu koloniler aracılığıyla fethettiği topraklarda Roma medeniyetini sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. Koloniler, toplumsal ve topraksal bütünlüğü sağlamanın en önemli aracı olmuştur. Roma, M.Ö 4. ve 3. Yüzyıllarda yapmış olduğu yoğun askeri seferler sonucunda sınırlarını genişletmiş ve Adriyatik Denizi ile Akdeniz arasındaki İyon (Yanya) Denizine kadar olan bölgede hakimiyet kurmuştur. Topraksal genişlemelerine paralel olarak yürüttüğü toplumsal bütünleşme girişimleri sonucunda Roma'da yeni bir toplumsal sınıf ortaya çıkmıştır. Aristokrat patricius kökenli aileler ve pleblerin birleşip kaynaşmasının sonucunda nobitiaslar oluşmuştur. Ancak, toplumsal barış ve cumhuriyet bu şekilde, büyük mücadeleler sonucunda, tesis edilmişken kolonileşmenin kaçınılmaz bir sonucu olan *"imparatorluklaşma arzusu"*[10] kendini yavaş yavaş göstermeye başlayacaktır. Roma ve Kartaca arasındaki hegemonik savaşlar, Roma'nın zaferiyle sonuçlanırken cumhuriyetin de yavaş yavaş sonunu getirecektir.

Roma ve Kartaca arasında M.Ö. 264-146 yılları arasında gerçekleşen ve tarihe Pön Savaşları olarak geçen mücadelenin sonunda Kartaca yıkılmış; Roma, Batı Akdeniz'in egemenliğini tamamen ele geçirmiş ve Afrika eyaletini kurmuştur. Roma'nın dünya hakimiyetine giden yolda daha sonra imparatorluğun simgesi haline gelecek pek çok unsur da bu süre içerisinde Roma kimliğinin bir parçası olmuştur. Örneğin Hannibal ve savaş fillerinin Cornelius Scipio tarafından yenilmesi ve Scipio'ya 'Afrika fatihi' anlamına gelen Africanus ünvanının verilmesi nesiller boyu etkileyici kalacak bir askeri mit haline gelmiştir.

Kartaca zaferinden sonra Roma ordusu, Kartacalılara destek veren Makedonya'ya yöneldi ve M.Ö. 146 yılında Makedonya'yı Roma topraklarına kattı. Asıl toplumsal, ekonomik ve askeri değişim ise M.Ö. yılında Pergamon Krallığı'nın yenilmesinin ardından kurulan Asya eyaletiyle geldi. Asya eyaletinin kurulması, Roma siyasetine 30 yıl sürecek bir iç savaş şeklinde olmuştur. Ardı arkası kesilmeyen savaşlar, çiftçileri topraksız bırakırken tekelde toplanan büyük çiftlikleri latifundialara bölünmesi girişimleri, iç savaşın en kanlı boyutuydu. Kazanılan toprakların paylaşılması, devlet idaresinde söz hakkına sahip olmak, mal paylaşımı,

---

[10]Olcay TURAN (2019), "Roma Kolonizasyon Hareketi ve Kolonilerin I.Pön Savaşına Etkisi", *İçinde, Tarih ve Gelecek*, Cilt 5, s.542

toplumsal gelir dağılımındaki kayda değer eşitsizlik, kölelik, askerlik, sınırların korunması,vergi dağılımı gibi bir çok sorunda bu dönem içerisinde su yüzüne çıkmıştır. Bu çatışmaların bir neticesi olarak çiftçiler savaşa gitmeme hakkı kazanırken, ordu profesyonelleşmiştir. Profesyonel ordu, imparatorluk isteyenler için önemli bir kazanımdı. Oligarklar ve halk arasında yaşanan iç savaşa böylece ordunun da katılması, Romalı general Lucius Cornelius Sulla'nın diktatörlüğüyle sonuçlanmıştır.[11]

M.Ö. 82-79 yılları arasında iktidarı elinde tutan Sulla'ya karşı Senato'da en etkili savunmaları yapan konsül, hiç şüphesiz ki Cicero'ydu. Sulla'nın aktif rol oynadığı iç savaşta çok sevdiği akraba ve arkadaşlarını kaybeden Cicero, diktatörlük karşısında cesurca, cumhuriyet erdemlerinden olan yaşama ve mülkiyet haklarını savunmuş ve haklı bir büyük ün elde etmiştir.[12]

Hayatından endişe duymaya başlayarak sağlık sebeplerini bahane göstererek Yunanistan'a kaçtığı M.Ö. 79 yılına kadar bu ün büyüyerek Roma'yı kaplayacaktı. Senatoise, Cicero'nun eserlerinde bahsettiği yozlaşmadan kaçamamış; konsüller kendi çıkarlarını korumak adına oligarklara dönüşmüşlerdi. Bu dönemde Roma Cumhuriyeti, aristokrasinin güvencesini kaybetmiş, "kendi tabiatına ihanet ederek sonuçta dejenere" olmuştur.[13]

Cumhuriyetin son dönemlerindeki iç çatışmalarda ortaya yeni çıkan sosyal sınıfların mücadelesinin de katkısı vardı. Savaş ortamında azat edilmiş köle sınıfı, deniz aşırı yerlerde örgütlenmeye başlamış ve bir çok hak talebinde bulunmaktaydı.[14] Ancak tahmin edileceği üzere çoğunluğu aristokratlardan oluşan Senato buna izin vermemekteydi. Köle sorununu, mülksüzleşme ve tarım üretimi ile birlikte ele almak gerekir. Daha önce borçları nedeniyle köleleşenler, azat edildikten sonra çiftliklerini geri alamamış; düşük ücretler nedeniyle de hayvancılık ve tarım üretimine katılamamışlardır. Ayrıca yüzyıllar boyunca tarımda, ticarette, savaşta ve barışta birçok konuda Roma ile beraber hareket eden İtalyanlar, yönetim konusunda hiçbir söz hakkına sahip değillerdi ve koloniler de üstlendikleri işlevsel roller sonunda

---

[11]Oğuz TEKİN (2015), *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 201-204.
[12]Gül ÖZAKTÜRK."Cicero'nun Genç Pompeius ile Sulla Konusundaki Tutum ve Düşünceleri" *İçinde, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt 1-2, 299-307, Ankara, s.302-303.
[13]Umberto ECO (2018). *Antik Roma,* Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayınevi, İstanbul, s.92.
[14]Gökçe H. TÜRKOĞLU (2009), "Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı", *İçinde, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, s.258 .

yönetimde hak sahibi olmayı istemişlerdi. Bununla birlikte, Roma vatandaşı sayılmadıkları için de Roma'nın kendi vatandaşlarına sunmuş olduğu bir çok haktan mahrum bırakılmışlar, Senato tarafından da dışlandıkları için iç savaş sırasındaki çatışmaların taraflarından olmuşlardır. Roma Cumhuriyeti içinde "*uzun bir süre boyunca yaşamsal önem taşıyan öz bilinç ve ayrı kökenlerle kültürün anısı, Roma yurttaşlığının cazibesi ve temin ettiği avantajlar karşısında kaybolmaya başlar*"[15] ve farklı milletlerin hepsi bu yurttaşlık birliğinin bir parçası olmak ister.

Spekülatörlerden ve tüccarlardan oluşan equites, yani süvari sınıfına üye olanlar, senatoyu etkisi altına alabilecek güce sahiptiler. Bu sınıf, atalardan gelen siyasi güçten çok, kendilerini ekonomik ve askeri güce dayandırmışlardır.[16]

Cicero da kendisini bu sınıfa dahil etmiştir. Her ne kadar toplumsal hayatta etkili ve senatoda aktif role sahip olsalar da, cumhuriyetin son döneminde aldıkları kararlar yoksulluğu arttırmış ve iç savaşın sebeplerinden biri olarak sınıflar arasında ekonomik bir uçurumu derinleştirmiştir. Cicero'nun Homo Novus yani yeni insan olarak dahil olduğu equitesler, başlangıçta sahip oldukları değiştirici ve dönüştürücü gücü kaybetmiş, onlar da yozlaşmıştı. Ailesinden Senato'ya ilk girene verilen bir unvan olan Homo Novus'un aynı zamanda yüksek ahlakı temsil ettiği günler cumhuriyetle beraber sona ermekteydi.[17] Stoa felsefesi ve Homo Novus arasındaki ilişkiye ilerleyen sayfalarda detaylı olarak değinilecektir.

Roma Cumhuriyetinin sonunu getirmekte olan bunalım, M.Ö. 2. Yüzyılın ikinci yarısında daha da yoğunlaştı. Köylülerin kitlesel olarak topraksızlaştığı, köle isyanlarının durdurulamadığı bir anda yürürlüğe konan, Lex Sempronia Tiberiana olarak bilinen toprak reformu, toprak hakimiyetini sınırlandırarark dayanılmaz hale gelen oligarşik yapıyı kırmayı amaçlıyordu. Topraksız köylülere toprak dağıtılmasını da içeren reform paketi, sınırsızca sömürülen köle emeğinin özgürleştirilmesinin gereğini savunuyordu. Reformu hazırlayan Tiberius Sempronius Gracchus, üçüncü Kartaca savaşından muzaffer dönen bir kumandanken Roma yolunda gördüğü kitlesel sefalet ve köleliğe kayıtsız kalamamış, kendine toplumsal bir rol biçmiştir. Bu anlamda da Cicero'nun tarif ettiği etik değerleri ve cumhuriyeti benimsemiş bir pleb

---

[15]Umberto ECO (2018), *Antik Roma*, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayınevi, İstanbul, s.94

[16]Nurcan BARMAN (2016), "Cumhuriyetten İmparatorluğa Geçiş Sürecinde Roma'da Yaşanan Siyasi ve İdari Yapıdaki Değişim ve Dönüşümler.", *İçinde,International Journal of Social Sciences and Education Research*, Cilt 2, s. 887

[17]Murat TOZAN (2016), "Cicero'nun Cilicia Valiliği", *İçinde*, Cedrus: *The Journal of MCRI*, 4, s.120

olarak tarihe geçer. Ne var ki, reformun kapsamı ve etkisi sınırlı kalacaktır.[18] Topraklarını kaybetmemek için reformlara direnen oligarklar sosyo-ekonomik krizin daha büyük toplumsal yaralara yol açmasına sebep olacaklardır.

Toprak reformu ve özgürleştirme girişimlerine Senato bağlamında gelen direnç, nüfusa oranları çok yükselmiş olan kölelerin kitlesel ve coğrafi olarak yaygın isyanlarıyla sonuçlanmıştır. M.Ö. 139-132 yılları arasında Sicilya'daki köle isyanları, M.Ö. 104-100 yılları arasında köle savaşları ve M.Ö. 73-71 yılları arasında İtalya ayaklanmaları, Roma'nın cumhuriyet tarihinde imparatorluğa geçişin kötü habercileri olarak yerlerini almıştır. Son isyan, özgür bir askerken tutsak edilip gladyatör olarak satılan Spartaküs'ün önderliğinde gerçekleştiği için büyük yankı uyandırmıştır. Gladyatör okulundan kaçarak kölelerden bir ordu kuran Spartaküs, isyanın sonunda öldürülmüş ve ordusu dağıtılmış olsa da Roma'nın otoritesine büyük darbe vurmuştur.[19]

Cumhuriyetin son zamanlarında Roma, ortak yararda birleşen erdemli yurttaşlardan değil, "özellikle mülksüzlerden ibarettir" ve cumhuriyetle geleneksel bir bağı olmayan bu kesim Homo Novuslar için bir oy deposundan başka bir şey değildi.[20]

Cicero, bu kadar büyük bir karmaşanın içinde, birbiriyle son derece zıt duruşlar sergileyebilen senatörleri gördüğünde, Devlet Üzerine'de Laelius'a "bir devlette nasıl iki Senato ve iki halk olabilir, sanki iki güneş olabilirmiş gibi" sorusunu sordurur.[21]

Bu arada, iç ve dış çatışmalar arttıkça ve yönetim otoriterleştikçe, Senatoda cumhuriyete değil, iktidarı elinde tutan kişilere hizmet etmeye başlamıştı. Güvenlik tehditleri bahane olarak gösterilerek senatus consultum ultimum yani nihai senato kararı denilen olağanüstü hal uygulamaları giderek artmaktaydı. Bir zamanlar devleti savunması için 6 ay süreyle verilen nihai senato kararına dayalı olağanüstü yetki, cumhuriyetin sonlarına doğru adeta kalıcı hale gelmişti. Halk düşmanı ilan etmeyi ve bu kişilerin hesap verilmeden yok edilebilmesini içeren bu kararlar, anayasanın

---

[18]Ozan Giray ŞAHİN (2018), "*Lex Sempronia Tiberiana: Tiberius Gracchus'un Toprak Reformu ve Toplumsal Kökenleri*", Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Cilt 6, s.217.
[19]Tugay SAYDAM (2023), Roma Cumhuriyetinde Kölelik: Spartaküs Örneği, Journal of Social Sciences and Humanities, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/449033, E.T. 20 Mayıs 2023, s.3.
[20]Umberto ECO (2018), *Antik Roma*, Çev.Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayınevi, İstanbul, s.98.
[21]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.54.

geçici süreliğine askıya alınması anlamına geliyordu.[22]

Roma'nın sürekli iç ve dış çatışmalar içinde bulunması, müttefiklerinin de sürekli desteğine ihtiyaç duyması anlamına geliyordu. Ancak müttefiklerin, özellikle İtalyanların, yardımları karşılığında bekledikleri Roma yurttaşlığı, Senato'da bir türlü karşılık bulmuyordu. İtalyanların hakları adına bir yasa teklifi hazırlayan konsül Livius Drusus'un M.Ö. 91 yılında öldürülmesi, "Müttefikler Savaşı" ya da "Sosyal Savaş"(Bellum Italicum) olarak bilinen çatışmaların başlangıcı oldu. Sonuçta İtalyanlar Roma ordusuna yenilse de yurttaşlık hakkı kazandılar. Böylece müttefiklere gösterdikleri dostluk ve sadakatin karşılığı verildi. Ancak cumhuriyet açısından bakıldığında ise, tarihte bir kere daha cumhuriyet gelenek ve ilkelerine aidiyet duymayan bir topluluk Roma'nın bir parçası oldu. Müttefikler Savaşı'nın uzun vadede bir diğer sonucu da ordusunun başında güçlenen Lucius Cornelius Sulla'nın M.Ö. 82 yılında Senato tarafından güvenlik ve istikrarı sağlaması için dictator seçilmesidir.[23]

Sulla, kendisine yönelik muhalefeti acımasızca bastırmış, aristokrasinin plebler karşısında yeniden oligarşi düzeyinde güç kazanmasını sağlamış ve Senato içindeki tribunus denilen pleb liderlerinin gücünü kısmıştır. Senato içinde sayıları 300 olan equitesleri iki katına çıkararak bu sınıfı plebler karşısında güçlendirmiştir.1 yılın sonunda diktatörlüğü kendi isteğiyle bırakan Sulla, Puteoli'deki evinde emekli hayatı yaşamaya başladı. Sulla'nın iktidarı ve sonrası siyasi çekişmeler, Cicero'nun konsül olarak ön plana çıktığı dönemlerdir. Konsül seçimlerinde rakibi olan Catilina'nındarbeplanınıortayaçıkarması,"vatanınbabası"(paterpatriae) ilan edilmesini sağlamıştır.[24]

Sulla'dan sonra, cumhuriyetin son günleri Julius Caesar'ın Senato'ya karşı, M.Ö. 60 yılında kurduğu üçlü komisyona (triumvir) şahitlik eder. Caesar önce M.Ö.46 yılında 10 yıl için, sonra M.Ö. 44 yılında ömür boyu dictator seçilir. Aynı yılöldürülmesi, Roma'yı yeniden 13 yıl sürecek bir iç savaşa sürükler.[25] Bu sürenin büyük bir kısmını Cicero, sürgünde ya da kaçak geçirmek zorunda kalır.

---

[22]Selhattin EREN (2018), "Senatus Consultum Ultimum: Eski Roma'da Olağanüstü Yönetim Kararı", *İçinde, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 2, İstanbul, s.1126.
[23]Oğuz TEKİN (2015), *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, s.85.
[24]Murat TOZAN (2016), "Cicero'nun Cilicia Valiliği", *İçinde,Cedrus: The Journal of MCRI*, Cilt 4,s. 107.
[25]Oğuz TEKİN (2015), *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş,* İletişim Yayınları, İstanbul, s. 86-87.

BÖLÜM II

CİCERO'NUN HAYATI VE ESERLERİ

2.1 CİCERO'NUN HAYATI VE ESERLERİ

Cicero, M.Ö 106 yılında soylu olamayan ama varlıklı equites sınıfına mensup, Yunan asıllı bir ailede dünyaya gelmiştir. Cicero'nun başarısı, o dönemdeki birçok insanın tersine aristokrat veya zengin olmasından değil, almış olduğu, hukuk, retorik, felsefe ve hitabet eğitiminden kaynaklanmaktaydı. Cicero, M. Ö 88 yılında Roma'nın diktatörlük eline düştüğü zamanlarda gerçekleşen Mithradates Savaşından sonra Roma'ya sığınmak zorunda kalan Yunanlı filozoflardan Epikourosçu filozofolan Phaedrus, Stoacı Diodotos, Akademia'cı Larissalı Philon'dan dersler almıştı. Bu durumda, esas üst düzey bilgi ve becerilerine, hayatının sürgün ya da kaçak olduğu son kısmında erişmiştir.[26]Ayrıca savaş sonrasında elçi olarak Roma'ya gelen Stoacı Poseidonis ile tanışmış ve daha sonraları onu Rodos'ta tekrar dinleme fırsatı bulmuştur. Cicero M.Ö 79-77 yılları arasında Atina'ya giderek Epikorosçu Sidonlu Zenon ile Askalonlu Antihokos'un derslerine katılmıştır. Daha sonra Anadolu'ya ve Rodos'a giderek Apollonios Molon'dan dersler almıştır. Dolayısıyla, içinde yaşadığı zor koşullara belki de bir meydan okuma aracı olarak, retorik ve felsefe konusunda sıradışı bir eğitime sahip oldu.

Cicero, Latin diline yaptığı katkılar ile anıldığı kadar çok iyi bir siyaset kuramcısı, hatip ve avukat olarak da bilinir. Düşünce tarihindeki yerini siyaset felsefesi, retorik ve hukuk bilgisini birleştirmesine borçludur. Cicero kendisine Roma çapında ün getiren ilk hatip konuşmasını Sulla'nın oligarşik diktatörlüğü döneminde, Sulla'ya karşı bir savunma şeklinde yapmıştır. Bu konuşma Cicero'nun hayatındaki en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Sulla yönetiminin halk düşmanlarından oluşan kara listelerini, Hannibal'in Roma halkının yüreğine saldığı

---

[26]Gregory Bruce SMITH (2018), "Political Philosophy and the Republican Future", *İçinde, Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dame, s. 67.

korkuyla bir tutan Cicero, kendini diktatörün gazabından korumak için, bu listelerin Sulla'nın haberi olmadan hazırlandığından emin olduğu savını kullanmıştır.[27]

M.Ö. 75 yılında Sicilya'da, quaestor yani Maliye Bakanı olarak görev almıştır. Bu görev süreci boyunca halkın takdirini kazanmış, cumhuriyetin son döneminde son derece yaygın olan yolsuzluklara karşı amansız bir mücadele vermiştir. Yolsuzluklara karşı yapılan düzenlemeler (leges de repetundae), askerlerin ve keyfi davranışların çok etkili olduğu bir siyasi ortamda yeterli gelmiyordu. M.Ö.70 yılında yetkisini suistimal ederek haksız servet elde eden Sicilya Valisi Gaius Verres'in yolsuzluk davasına bakan Cicero, daha sonra yaptığı beş savunmayı In Verrem (Verres'e Karşı) eserinde derlemiştir. Bu söylevler ona, daha da büyük bir ün ve takdir kazandırmıştır.[28] M.Ö. 66 yılında praetor (Adalet Bakanı) olan Cicero, nihayet M.Ö. 63 yılında konsül seçilmiştir.Yukarıda bahsi geçtiği gibi, konsül seçimlerinde rakibi olan Catilina'nın darbe girişimini haber almış ve bastırmıştır. Catilina'nın komplosuna yönelik tutumunu belgelediği dört söylevi In Catilinam (Catilina'ya Karşı) eserinde yer almış ve onu pater patriae (vatanın babası) seviyesine yükseltmiştir. Dile karşı yeteneğini kullanarak Catilina'yı, fakirlerin zor durumundan faydalanarak bu durumu kendi siyasi çıkarı doğrultusunda istismar eden yozlaşmış bir siyasetçi olmakla kalmayıp zayıflara nasıl diz çöktüreceğini, düşkünleri nasıl suça sürükleyeceğini iyi bilen, kötü niyetli ve suçlu enerjisine sahip birisi olarak resmetmesi, bugün hala geçerliliğini koruyan bir yozlaşmış siyasetçi prototipi oluşturmuştur.[29]

Cicero komutan dostu Pompeius'u savunmak ve yüceltmek adına verdiği söylevlerle, halkın dikkatini çekmeye devam etti. Gaius Manilus'la birlikte Pompeius'un Küçük Asya'da savaşırken yetkilerinin artırılması (imperium) için verdiği yasa teklifi bu nedenle Senato'da kabul gördü. Ancak Pompeius, M.Ö. 62 yılında muzaffer biçimde (triumphus) Roma'ya döndüğünde Cicero'nun dostluğuna

---

[27]Çağatay AŞKİT (2006), *Yargısal Söylev Türünde Cicero'nun Kuramları ve Uygulamaları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Ankara, s.164.

[28]Efrumiye ERTEKİN (2008), *"Roma Çağında Cilicia'dan Yolsuzluk Örnekleri", İçinde, OLBA*, Cilt 16, s. 361.

[29]Muzaffer DEMİR (2012), "Catilina Komplosu (M.Ö.63) Üzerine Değerlendirmeler", *İçinde, Cedrus: The Journal of MCRI,* Cilt 9, s.283.

aynı sıcaklıkta yanıt vermemiştir. M.Ö. 60 yılında Pompeius, Crassus ve Caesar'la birlikte, cumhuriyet ilkeleriyle bağdaşmayan I. Triumvirlik'i kuracaktı. Cicero'nun cumhuriyetçiliği, hiç şüphesiz ki bu üçlü yönetimin önünde bir engeldi.[30] Cicero'nun Catilina komplosuna karışanların mahkemeye çıkarılmadan doğrudan ölümle cezalandırılmalarını sağlamış olması, yeni yönetim tarafından onun aleyhine kullanıldı.

I.Triumvirlik süresince gözden düşüşü devam eden Cicero, Senato'daki etkisini de rakibi Clodius Pulcher'e kaptırmış; tribunus plebisliğe (halk liderliği) yükselen Clodius'un yasa yapımındaki hızına seyirci kalmıştı. Clodius'un verdiği yasa tekliflerinden biri, hiçbir Roma yurttaşının mahkeme kararı olmadan idam edilmemesi hakkındaydı ki meselenin Cicero ile ilgili olduğu çok açıktır. Cicero, kendisi hakkında verilecek kararı beklemeden Makedonya'ya sürgüne gitmeye gönüllü olur. Nitekim, Roma'dan ayrılmasının ardından M.Ö.58 yılında hakkında sürgün kararı verilir.[31] Bir yılın sonunda, Galya seferine çıkan eski dostu Pompeius'un girişimleri sonucunda, Senato kararıyla sürgünden geri çağrılan Cicero'dan aslında Pompeius'un yokluğunda çok güçlenme ihtimali olan Caesar'ı cumhuriyetçi söylemiyle dengelemesi bekleniyordu.

M.Ö. 52 yılında Cicero'nun eline eski hasmı Clodius'u öldürmekle suçlanan dostu Titus Annius Milo'yu savunma fırsatı geçer. Ciero'nun Milo Savunması, hitabet sanatının kullanımı bakımından tarihe bir baş yapıt olarak geçer. Milo ve Clodius'un kurduğu çeteler, Cicero sürgündeyken Roma sokaklarında sürekli çatışmaktaydı. Cicero'nun dönüşünden sonrada Pompeius'un desteğini alan Clodius, Milo için sorun çıkarmaya devam etti. En son, praetor (ülkeyi yöneten, yargıç, kanun koyucu) seçimleri sırasında artan çatışmalar, Milo ve adamlarının Clodius'u öldürmesiyle sonuçlandı. Pompeius'un kendi iktidar mücadelesi içinde, elini güçlendirmek için Senato'ya sunduğu teklifte Milo'yu Clodius'a tuzak kurmakla suçlayınca savunmayı Cicero üstlenir. Duruşmanın sonunda Milo, otuz sekize karşı on üç oyla suçlu bulunur ve sürgüne gönderilir. Duruşma sırasında her ne kadar Cicero'ya savunmasında devletin bekası savını kullanması öğütlenmişse de o, öz savunmayı (constitutio definitiva) tercih etmiş, insanın kendi hayatını savunmasını

---

[30]age., s.299
[31]age., s 299-300

hiçbir yasanın yasa dışı ilan edemeyeceğini ileri sürmüştür. Milo'nun Marsilya kıyılarında keyifli bir tatilden fazlası olmayan sürgünü Cicero'nun bu savunması sayesindedir.[32]

Cicero, M.Ö. 51-50 yılları arasında Cilicia Valisi (proconsul) olarak görev yaptı. Bu görevi tamamlayarak Roma'ya döndüğünde artık cumhuriyetin son yılları başlamıştı. M.Ö.49 yılında Caesarile Pompeius arasındaki büyük savaş, geri dönüşü olmayan noktadaydı. İki taraf da kendi tek adamlığı için mücadele etseler de Cicero, yine de ikisi arasında bir tercih yaptı ve Pompeius'un yanında yer aldı. M.Ö. 48 yılında Caesar'ın galibiyetinin ardından onun otoritesini ve diktatörlüğünü kabul etti. Geri plana çekilerek okuma yazma meşguliyetinde yoğunlaşsa da kendisi için tekinsiz günlerin başladığını biliyordu. Caesar'ın M.Ö. 44 yılında öldürülmesinin ardından diktatör olan General Marcus Antonius, Cicero için hayatı daha da güçleştirecekti.

Cicero, M.Ö. 44-43 yılları arasında Marcus Antonius'a karşı, onun cezalandırılmasını ve iktidardan uzaklaştırılmasını savunan on dört söylev verdi. Philippicae Söylevleri olarak bilinen bu konuşmalar, Cicero'nun en ateşli ve güçlü konuşmaları olarak kabul edilir. Her ne kadar ilk söylevinde Antonius ile uzlaşma arayan ılımlı bir tutum benimsemişse de ikinci söylevden itibaren söylemindeki öfke ve şiddeti artırmıştır. "Ey, delilerin delisi" diye seslendiği Antonius'un halkın gözünde küçük düşmesini ve Senato tarafından"vatan haini" ilan edilmesini hedefliyordu. Onun korumasız dolaşamayan "halk düşmanı" bir diktatör olmasını şu sözlerle eleştirmişti:

Kendi yurttaş topluluğu içinde silahlı adamlarca korunmadan yaşayamamaktansa bin kez ölüp gitmek daha iyi değil midir? Ancak bu koruma birliği hiçbir işe yaramaz, bana inan! Senin silahla değil yurttaşların derin sevgisi ve sana karşı duydukları iyi niyetle kuşatılıp korunman gerekir.[33] Hatta son söylevlerinde Antonius'a savaş ilan edilmesi çağrısı bile vardı. Antonius'un yerine gelmesini istediği ve "inanılmaz ve tanrısal bir zekaya ve erdeme sahip" dediği genç Octavianus'un cumhuriyeti

---

[32]Çağatay AŞKİT (2006), *Yargısal Söylev Türünde Cicero'nun Kuramları ve Uygulamaları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Ankara, s.86.

[33]CİCERO (2015), *Bir Özgürlük Düşmanına Saldırı*, Çev. F. Gül Öztürk, Kafka Yayınları, İstanbul, s.99.

kurtarmasını bekliyordu.[34]Ancak Octavianus'un Antonius ile anlaşmasının ardından Cicero'nun tüm ümitleri suya düşmüş, hayatından endişe eder bir hale gelmişti. Nitekim Cicero, M.Ö. 43 yılında Antonius'un emriyle öldürülecek, sağ eli ve kafası Philippicae Söylevlerini verdiği kürsüye asılacaktı.

Roma Cumhuriyeti ile aynı anda son bulan hayatı boyunca Cicero, hem güncel konularda hem de siyaset felsefesi alanında çok sayıda kitap, söylev ve mektup yazmıştır. Sayısız söylevinde, Aristoteles'in öğretilerindeki gibi, gösteri amaçlı, siyasal ve yasal olarak üç işlevi yerine getirmeye önem vermiştir. Gösteri işlevi, söz konusu bireyin övülmesi ya da yerilmesi; siyasal işlev, süre giden bir siyasi tartışmaya dahil olmak; yargısal işlev de bir mahkeme sürecinde savunma yada suçlama şeklinde gerçekleşir. Cicero'nun söylevlerindeki başarısı, zeka ve doğal yeteneğinin haricinde, istisnai retorik bilgisine dayanır. Retorik alanının gereklerini yerine getirerek "inventio (buluş), dispositio (düzenleme), elocutio (üslup), memoria (ezber) ve pronuntiatio (sözlü sunuş)" sırasını takip eder.[35]

Cicero'nun mektupları da söylevleri kadar önemli belgeler olarak kabul edilir. Hatta Roma'nın yazınsal mektup tarihi Cicero ile başlar. İyi korunmuş bu metinlerden 931 tanesi günümüze kalmıştır. En iyi bilinenler, kardeşinden de yakın olduğu, atlı sınıfından arkadaşı Atticus ile yaptığı yazışmalardır (Epistulae as Atticum). Cicero, cumhuriyetin hali ve siyasetçilerin durumu ile ilgili her konuda arkadaşına ayrıntılı biçimde içini dökmüştür. Bu nedenle kendinden sonra gelen tarihçiler, Cicero'nun mektuplarını okuyan bir öğrencinin, onun yaşadığı dönemi anlamak için başka bir kitaba ihtiyaç duymayacağını söylerler.[36]

Eserlerinden Cicero'nun, Platon ve Aristoteles'in külliyatına ne kadar hakim olduğu anlaşılmaktadır. Bu eserleri tam olarak anlayabilmek için Cicero'nun hedefinin, felsefeyi siyaset ve retorik ile bütünleştirmek olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Hitabet üzerine yazdığı ilk eser olan ama gençlik dönemine ait olduğu için daha sonraki yıllarında çok anmadığı De Inventione (M.Ö. 81-80),

---

[34]Serkan GÜZEL ve Eylem GÜZEL (2017), "Cicero'nun Marcus Antonius Stratejisi:Philippicae Söylevleri", *İçinde, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 4, s. 465

[35]Çağatay AŞKİT (2006), *Yargısal Söylev Türünde Cicero'nun Kuramları ve Uygulamaları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Ankara, s.9.

[36]Gül ÖZAKTÜRK (2000),"Yazınsal Mektubun Tarihçesi", *İçinde, Archivum Anatolicum*, Cilt 4, s.152.

hitabetin argüman bulma aşaması (inventio) hakkındadır.Bu eserin ustalık hali, kardeşi Quintus'a adadığı De Oratore'dir (Hitabet Üzerine) (M.Ö. 55). Burada, iyi bir hatibin mutlaka Roma hukuku ve Yunanca'yı iyi bilmesi gerektiğini anlatırken, kitabın sonlarına doğru felsefe ve ahlakı da şart koşar.[37]

Cicero, varlık, varoluş ve tanrının doğasını sorguladığı De Natura Deorum (Tanrıların Doğası) (M.Ö. 44) eserinde Akademici, Epiküryen ve Stoacı felsefe okullarını diyaloglar içinde karşı karşıya getirir. Üç cildin sonunda Cicero'nun tercihi, Stoacılıktan yana olur. Stoacılık, Roma Cumhuriyetini yeniden kurmak için gereken en elzem bilgidir.[38] Devam niteliğindeki kitabı De Divinatione (Kehanet Üzerine) (M.Ö. 44) başlıklı eserinde, aslında yazdıklarının tamamının birbirini tamamlayan ve bütüncül bir karaktere sahip olduğunu söyler. Bu ve benzeri cümleler, Cicero'nun aslında kendi çağı değil gelecek için yazdığı savının ispatı niteliğindedir.[39] Bu üçlemenin son kitabı De Fato (Kader Üzerine) (M.Ö. 44)insanın eylemleri de kaderi gibi önceden belirlenmiş midir ve insan kendi eylemlerinden sorumlu tutulmalı mıdır sorusuna cevap arar. Cicero'ya göre insan özgürdür ve her zaman doğruyu seçme ihtimali vardır. Doğru olanı yapmada cumhuriyetçi bir erdemdir.

Cicero, felsefi konuları arasında dostluk ve yaşlılık gibi doğrudan insan hayatının kalitesini belirleyen kavramları da incelemiştir. Ancak dostluk, kişisel bir mesele olduğu kadar aynı zamanda insanların cumhuriyete karşı ödevlerinden biri olarak ortaya konur. Bir dosta ve vatana duyduğumuz yükümlülük (officium) benzerdir. Gerçek anlamda dostluk, bu bağın önemini bilen bilge insanlar arasında mümkündür. Ancak bu, sıradan insanlar için neredeyse imkansız olan Stoacı bir bilgelik değildir.[40] Hayal edilen ve henüz erişilememiş bir bilgelikten ziyade günlük hayatta doğru olanı yapmayı içeren bir bilgelik benimsenmelidir. Cicero, De Amicitia'da (Dostluk Üzerine) (M.Ö.44) Kartaca kahramanı Scipio ve çevresini ideal

---

[37]Cicero'nun eserlerinin bütüncül bir değerlendirmesi için bkz. Celal Cengiz Çevik,'*Roma'nın Cumhuriyet Döneminde Siyaset ve Felsefe İlişkisi*, (Basılmamış Doktora Tezi) ,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 2018.

[38]CİCERO (2020), *Tanrıların Doğası*, Çev. C. Cengiz Çevik, Alfa Yayınları, İstanbul, s.20.

[39]Gregory Bruce SMITH (2018), "Political Philosophy and the Republican Future", *İçinde,Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dame, s. 67.

[40]Ceyda ÜSTÜNEL (2021), "Amicitia Romana: Cicero'nun Laeliusde Amicitia'sında Beliren Roman Dostluk Anlayışı", *İçinde, Archivum Anatolicum*, Cilt 15, s.217.

insan ilişkileri ağında yansıtır. Özel hayattaki dostluklar elbette güzeldir ama en kıymetlisi mutlaka ki devletin esenliğine hizmet edecek sıkı insani bağlardır.[41] Bu bağlar, çağdaş ve gelecekteki nesillere örnek olacak şekilde Scipio'nun cumhuriyetçi aristokratlardan oluşan dostlarında mevcuttur.

Cicero son olarak, oğlu Marcus'a hitaben De Officiis (Yükümlülükler Üzerine) (M.Ö. 44) başlıklı bir eser yazmıştır. Bu kitap, onun sadece oğluna değil, onu okuyan ve okuyacak herkese vasiyeti niteliğindedir. Bu kitabında, Platonik alışkanlığı olan diyalog kullanmaktan vazgeçmiş, doğrudan yazılmış bir felsefe metni üretmiştir. Stoacı düşünür Panaetius'un aynı başlıktaki eserindeki gibi honestum (doğru, ahlaki) ve utile (yararlı) kavramlarını tartışmış ve karşılaştırmıştır. En büyük yükümlülük, hem doğru hem yararlı olanı yapmaktır. Şartlar karşısında doğru ve yararlı olan değişebilir; insanın bunu fark etmesi ve ona göre davranması gerekir. Cicero'nun bu bağlamda insanlığa son sözleri; hakikati kavramak, verdiğin sözleri tutmak, yozlaşmayan ve yenilmeyen bir ruh büyüklüğüne sahip olmak ve her işi düzen ve ölçüyle yapmakş eklinde özetlenebilir.[42]

Cicero'ya göre her türlü otorite, analitik bir sorgulama ile sürekli yapı sökümüne uğratılmalıydı ve bu tür sorgulamayı en doğru şekliyle mümkün kılan felsefe, tam da bu yüzden, "aktif bir direniş" biçimiydi.[43] Böyle bir sorgulamadan geçmeyen her ideal yönetim şekli, sonunda sadece bir zorlamaya dönüşmeye mahkumdu. Sorumlu yurttaşların eşit olarak katılabildiği hür bir kamusal alanın (respublica) yokluğunda bu sorgulamanın yapılması mümkün değildi. Roma Cumhuriyeti, her ne kadar M.Ö. 27 yılında Octavianus'un kendini Augustus ilan etmesiyle sona erip bir imparatorluğa dönüşmüşse de, Cicero'nun gözünde cumhuriyet ideali, M.Ö. 48 yılında Senato'nun Caesar'ı 10 yıllığına diktatör ilan etmesiyle son bulmuştu.[44] Bu tarihten itibaren, siyasetin gereklerini yerine getirebilecek, halkın yüksek faydasına olan bir kamusal alan kalmadığı için Cicero yavaş yavaş özel alanına (resprivata) çekilmiştir. En önemli eserlerini de ölümüne kadar süren, çoğu zaman hayatı için endişe ederek saklandığı bu beş yıl içinde verdi.

---

[41]age., s. 217.
[42]Yunus Işık (2013), *Roma Hukukunda Bonus Vir,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.43.
[43]Gregory Bruce SMITH (2018), "Political Philosophy and the Republican Future",*İçinde,Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dame,s. 86.
[44]age., s.78.

Bir siyasetçi olarak gözden düştüğü, siyasetin yozlaşarak dönüştüğü ve Roma'nın bir daha cumhuriyet olamayacağı ortadayken Cicero, insanlığın uzak geleceğindeki soyut bir cumhuriyet ideali için üretmeye devam etti.[45]

Cicero'nun cumhuriyet üzerine düşüncelerini anlayabilmek için iki eseri üzerinde özellikle durmak gerekir. De Re Publica (Devlet Üzerine) (M.Ö. 5-51) ve De Legibus (Yasalar Üzerine) (M.Ö. 45-44), Cicero'nun siyaset felsefesi kategorisinde en bilinen çalışmalarıdır. De Re Publica, 6 kitaptan oluşur ve ana karakter Kartaca fatihi Scipio'dur. Esas olarak devlet, herhangi birine veya bir gruba değil halka aittir. Halk, ortak yarar sağlama gayesiyle kamusal alanın sahibidir. Kamusal alanda toplanmak (congregatio) zayıflık değil, insan doğasının bir gereğidir. Bir arada olmak aynı zamanda, bir uzlaşı sonucu ortaya çıkan hukukun güvencesi altında yaşamak anlamına gelir. Uzlaşı, iki koşulun gerçekleşmesine bağlıdır. Bunlardan birincisi, meselelerin tartışma sonucunda karara bağlanması (consilium); ikincisi ise doğruyu bulmaya çalışanlara liderlik (regere) yapılmasıdır.[46]

Cicero, ideal yönetim biçiminin ne olduğunu sorgularken, monarşi, aristokrasi ve demokrasiyi ayrı ayrı, bütün iyi ve kötü yönleriyle birlikte inceler. Her üç yönetim şeklinin de kendi yozlaşmış haline dönüşme ihtimali az değildir. Monarşi tiranlığa, aristokrasi, oligarşiye ve demokrasi oklokrasiye kolaylıkla dönüşebilirdi. Cicero'ya göre bu üç yönetimin en iyi özelliklerini almış bir dördüncü yönetim biçimi mümkündü:

Bu yönetim biçimine sahip bir devlette, hem her şeyden üstün ve krallığa ait bir öğe olmalı, hem de belli başlı konularda alınacak kimi kararlar seçilmiş kişilere, kimi kararlar da halka bırakılmalıdır.[47]

Tüm yurttaşların, hür bir kamusal alanın varlığı koşuluyla, bir şekilde yönetime dahil olduğu bu rejimde darbe ya da devrim olmayacaktır. Bu dördüncü yönetim şekli, bir zamanlar Roma'da hakim olmuştu. Yasalarının gücü ve üstün yurttaş eğitimi, Roma'yı bu konuda emsalsiz yapmıştı.[48] Roma varken Platon'un ki gibi soyut bir devletin peşinden koşmaya gerek yoktur.

İdeal yönetimi yaratacak olan güç, hiç şüphesiz ki ideal yasalardır. Evreni

---

[45]age., s. 83.
[46]CİCERO 2019, *age.*, s.41.
[47]age., s.69.
[48]age. s.70.

yöneten yasaların benzeri devletleri de yönetebilir; insan aklıyla bu yasalar yazılabilir. De Legibus'ta Cicero'nun can dostu Atticus'la boş zamanlarında Roma hukuku tartıştıklarını öğreniriz. Ancak hukukun sadece mahkeme davalarına indirgenmesi bir fayda sağlamayacaktır. Esas tartışma felsefi olmalıdır:

İnsana doğa tarafından bahşedilen yetinin ne olduğunu, insan aklının iyiyi başarmada ne büyük bir güce sahip olduğunu, hangi görevinpeşinden koşup onu gerçekleştirmek için doğup bu dünyaya yollandığımızı, insanları birbirlerine bağlayan ve onların arasında doğal bir birlik oluşturan bağın ne olduğunu anlamamıza yarayacak bundan daha iyi bir tartışma şekli yoktur. Çünkü yasaların ve hukukun kaynağı, ancak bu tür tartışmalarla elde edilecek bilgiler sonucunda keşfedilebilir.[49]

İyi yapılmış yasalar, insanın doğadaki gerçek gücüne kavuşmasını sağlar. Bu nedenle yasaların asla emir ve yasak şeklindeki bir dayatmaya dönüşmemesi gerekir. Gerçek yasa akıldır; onun önüne set çekilmemelidir:

Hakiki yasa (veralex) doğayla uyum içinde olan, her şeyin içine dağılmış halde bulunan, değişmez ve ebedi olan, buyurarak (bizi) göreve çağıran, yasaklayarak suçtan alıkoyan doğru akıldır; dürüst, adil insanlara boş yere emir ve yasak getirmez.[50]

Cicero'ya göre, tarih içinde en akılcı yasalar Roma'da olmuştur; eğer yazılı hallerinde bir eksiklik vardıysa da, o eksiklik mutlaka ataların davranış ve karar alma tercihleriyle giderilmişti. Son bölümde Cicero'nun ideal devlet ve ideal yasalar ülküsünün tezahürü olan ideal cumhuriyet kavramını tartışacağız.

---

[49]CİCERO (2020), *Yasalar Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.17.
[50]age., s.17-19.

BÖLÜM III

CİCERO'NUN CUMHURİYET ANLAYIŞI

3.1 CİCERO'NUN CUMHURİYET ANLAYIŞI

Atina demokrasisinin altın çağından kalan kültürel miras, Stoacı öğretinin takipçileri sayesinde Roma'da da kök salmıştı. Kaderin buyurduğu fırtınalara göğüs geren, duygusal olarak yıkılmayan bilge adamın, her şeye rağmen günlük hayattaki görev ve yükümlülüklerini yerine getirmesi, her Romalı siyasetçinin öykündüğü bir ideal prototipti. Stoacılığın kurucusu Zeno'nun öğrencileri pratik siyasetin aktif uygulayıcılarından olmuştu. Stoacılığın amacı bilgelikti; yani kutsal olanı ve insan hakkında her şeyi bilmekti. En bilinen mottosu, "Ben insanım. İnsana ait hiçbir şey bana yabancı değil" derdi (homo sum; humani nihil a me alienum puto). Doğaya uygun yaşam, bu felsefenin pratik yanıdır. Varlık tanrısaldır. Düzen, uyum ve iyilik, hakim olması gereken unsurlardır. İnsan, tanrısal akıldan pay almıştır. Doğanın kuralları ve tanrısal akıl ile birlikte erdemli (virtus), iyi (bonus) ve mutlu (beatus) olmak mümkündür. Zeno'dan iki yüzyıl sonra Cicero da Stoacı erdemlerin bilge bir savunucusu olarak haklı bir ün kazanmıştır. Cumhuriyete olan bağlılığı da Stoacılıktan kaynaklanmıştır.

Cicero okuyucularına, günlük siyasetin insanın aklını ve dikkatini çelen oyalamalarından sakınmak için dört duyguyla mücadele etmelerini salık verir. Bunlar, gelecek hakkında asılsız olumsuz inançlar geliştiridiği için korku; gelecek hakkında asılsız olumlu inançlar geliştirdiği için arzu; şimdiki zamanı asılsız bir şekilde olumsuz etkilediği için endişe/keder ve şimdiki zamanı asılsız bir şekilde olumlu etkilediği için haz/sevinç içinde olmaktır. Yükümlülükler Üzerine'de, kişinin yapması gereken günlük işlerin sorumluluğundan uzaklaşmaması için, ruhunun huzurunu bozacak tutku, korku, hüzün, öfke ve aşırı haz getiren her şeyin farkında olması gerektiğini anlatır. Kişinin hedefi, yanlış duygulardan arınmış felsefi bir mutluluk ve huzurun getirdiği Stoacı apati, yani aldırmazlık hali içinde kalabilmektir.

Böyle bir beceri, hayattaki ve siyasetteki hakiki ve önemli meselelere odaklanmayı sağlayacaktır.[51]Stoacılığa göre de doğanın sesine kulak veren insan, esas olarak ortak yararları gözetir; kendisi uzmanlık, iş bilirlik ve yetenek sergilerken başkalarınkinden de yararlanır ve diğer insanlarla olan bağını güçlendirir ancak, bütün yurttaşların katılım sağladığı kamusal alan (respublica), tam bir duygu karmaşasıdır. Buradaki öfke, coşku, korku ve neşe bastırılırsa, ideal bir cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu sadakat, sorumluluk ve gayret de bastırılacaktır. Bunu önlemek için iyi eğitim almış siyaset elitlerinin hitabet bilgisi ve becerisine gereksinim duyulmaktadır. Zeno'ya göre duygular ruhun çırpınışlarıdır ve insan bu çırpınışlara hükmetmelidir.[52]

Cicero bu noktada, Stoacı retorikin Stoacı idealleri gerçekten destekleyip desteklemediği hakkında, bizim araştırma konumuzun dışında kalan bir tartışma sürdürür.[53]

Stoacılık, Cicero'ya göre, katı etik yaklaşımıyla zaman zaman kamu yararı ve uzlaşma gereğini de göz ardı etmiştir.[54] Stoacılığı hep bir karşılaştırmalı bağlam içinde ele alan Cicero, eserlerinde sadece kendinin değil dönemin siyasetçilerinin de Stoacılığa karşı yaklaşımları ve tutumları konusunda bizi bilgilendirmektedir.[55] Bu değerlendirmeler, Atticus'a yazdığı özel mektuplarda söylenme ve hatta kınama halini alabilmektedir.

Cicero'nun Stoacılık etkisi altında cumhuriyet savunuculuğu yapmasının özünde doğal hukuk tartışmaları vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Yasalar Üzerine adlı kitabında ideal yasaların evrensel bir akıl ile keşfedilip yazılması gerektiğini vurgular. Cicero hukukun özünün, doğada ve insanın varoluşunda saklı olduğunu, yasaların mutlaka doğa ile ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, bizlere Stoacılık felsefesinde bulunan evrensel akıl anlayışını

---

[51]Brandon INABINET (2011), "The Stoicism of the Ideal Orator: Cicero's Hellenistic Ideal", *İçinde,Advances in the History of Rhetoric,* Cilt 14, ,s.17.
[52]Cana Vilken ÇORAKLI (2021), *"Cicero'da Ruh Halleri Üzerine Bir Çözümleme"*, (Yanlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı BasılmamışYüksek Lisans Tezi, s.4.
[53]age.,s.19.
[54]Mark E. YELLİN (2023), "Republicanism in Desperate Times: Cicero's Critique of Cato's Stoicism", *İçinde,POLIS: The Journal for Ancient Greek and Roman Political Thought*, s. 40.
[55]Donald G. TANNENBAUM ve David SCHULTZ (2010), *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*, Çev. Fatih Demirci, Adres Yayınları, İstanbul, s.100.

hatırlatmaktadır.[56] Böyle bir arayış ve sonunda da ideal yasalara ulaşma, evrensel aklın rehberliğinde mümkündür. Cicero'ya göre, evrensel aklın rehberliğini kabul eden, insan ve onun yaşaması gereken iyi hayat hakkında aynı fikirlere sahip kişiler, aynı devletin yurttaşı olmalıdır. Burada, tanrıların iradesi ve evrenin yaratılışıyla paralel bir dünya devleti tartışması vardır.[57] Roma'nın yurttaşlık bağıyla yayılıp genişlemesinin arkasındaki anlayış da budur.[58]

Hukuk, "Atina'da bir kural, Roma'da bir başka kural olarak karşımıza çıkmaz. Devirlere göre değişmez ve bugün başka, daha sonra başka bir şekilde olmaz."Yasaların bu özelliğini kabul etmeyen insan aslında kendi varoluşunu inkar eder.[59]Cicero'nun esas olarak cumhuriyet savunuculuğu yaptığı eseri hiç şüphesiz ki, Devlet Üzerine'dir.Cicero, en iyi yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu ve karma bir anayasa yöntemi ile bütün devlet yönetimlerindeki iyi olan her unsurun birleştirilerek yasalaşması gerektiğini savunur. Bu karma anayasa, toprak sahiplerini sınıfları gereği yönetime dahil ederken halkın da nüfusa oranları doğrultusunda Senato'da temsil edilmesini güvence altına alır. Altı kitaptan oluşan Devlet Üzerine'nin üçüncü, dördüncü ve beşinci kitaplarında ise princeps veya rector republicae (devletin lideri) tasvir edilmiş, bir devlet yöneticisinin nasıl olması gerektiğine değinilmiştir. Cumhuriyetin hızla tek adam rejimine dönüştüğü bir çağda bu, önemli bir tartışmadır. Cicero, devlet liderinin zor dönemlerde yönetimi hiçbir denge mekanizması olmadan ele geçirmesi yerine, devlete önderlik etmesi ve aristokrat senatörlerin temsilcisi olarak da her zaman cumhuriyet içerisinde kalmasını savunmuştur. Devlet liderinin, cumhuriyet ve onun senatörlerine yönelik hakiki bir sadakatinin olması gerektiğine inanan Cicero, devlet liderinin yetkilerinin hem barış hem savaş zamanında sınırlandırılması ve her zaman sorgulanması gerektiğini savunur.[60] Tek adam rejimine hayatı boyunca karşı çıkan Cicero'nun, I. Triumvirlik anlaşmasını şiddetle reddetmesinin arkasında bu inancı yatar.

Cumhuriyet, her ne kadar ideal yönetim şekliyse de varolmaya devam

---

[56]Adam (Alaeddin) ŞENEL(2002), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları), s.196.
[57]age., s.197.
[58]age., s.198.
[59]age.,s.247.
[60]Ahmet ÖZALP (2014), "Res Private-Res Publica İlişkisi Üzerinden Cumhuriyetçi Düşüncenin Evrimi",*İçinde,Memleket Siyaset Yönetimi*, Cilt 9, s.49

edebilmesi için, her vatandaşın ve siyasetçinin halkın ortak faydasını ve devletin yasalarını koruması gerekmektedir. Cicero bu konuya, Devlet Üzerine'nin 'Scipio'nun Düşü' olarak bilinen ve en çok okunan altıncı kitabında değinir. Bu bölümde kullandığı eleştiri yöntemi, asırlar ve coğrafyalar aşarak evrensel bir nitelik kazanmıştır. Hatta on altıncı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Veysi'nin, Habname'yi Cicero'nun etkisiyle bir rüya anlatımı olarak kaleme aldığı bilinir.[61]

Cicero'nun ideal devlet üzerine söyleyeceği son sözleri, bir Roma kahramanı Scipio'nun gördüğü rüya aracılığıyla dile getirmesi de aslında Stoacı bir uygulamadır. Stoa felsefesi, evrenin sırlarının insanlara rüyalar aracılığıyla da ifşa olabileceğini savunur.[62]

Scipio'nun gördüğü rüya, aslında Platon'un Devlet'ini anlatarak bitirdiği 'Er Miti'nin başka bir anlatımıdır. Devlet'te Er isimli bir asker, savaş alanında ölür ve dokuz gün sonra öbür tarafı görmüş, sırlara vakıf olmuş bir şekilde müjdelerle dirilir.[63]

Scipio da karma anayasanın mitolojik bir mükemmelliğe sahip olduğu hayali bir geçmişe gider ve böyle bir dünyayı gelecekte yeniden kurmanın mümkün olduğu inancıyla geri döner. Cicero, bu rüya aracılığıyla geçmişe mitolojik bir karakter kazandırarak Roma'yı yeniden tanımlar. Roma, bu mitolojik geçmişteki erdemleri benimseyerek gelecekte bir kere daha kurulabilir.[64] Cicero'nun bu eserdeki esas başarısı, kendi "derin bilgisine dayanan" hakikat ile ilgili mesajını bir mitin içine gizlemeyi başarmasıdır.[65]

Cicero, kendinden önceki Yunan filozofların, özellikle Platon ve Aristoteles'in devlet üzerine yazdıklarının tamamını kabul eder. Kendi katkısı ise bu devletin çok iyi bir yönetime sahip olması savıdır ki bu da ancak karma anayasayla mümkündür. Adeta bir simyacı gibi, krallık, aristokrasi ve demokrasinin ideal bir karışımı yaratılmalıdır. Tek başına krallık, yukarıda bahsi geçen uzlaşı ilkesine terstir. Her zaman kralın dediği olur. Aristokraside halk yönetime katılamamaktadır.

---

[61]Namık Sinan TURAN (1-4 Ocak 2012), "Osmanlı Politik Eleştiri Geleneğinde ZiyaPaşa'nın Zafernamesi", *İçinde, Icanas 38; Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Cilt 7, s.3174.

[62]Patricia Cox Miller (1994), "Dream in Late Antiquity: Studies in the Imagination of Culture", *İçinde, Princeton University Press*, Princeton, s.9

[63]age., s.96.

[64]Elizabeth AMIS (2014), "Cicero Mythologus: The Myth of the Founders in De Re Publica", *İçinde*, The Classical Journal, s. 24

[65]Patricia Cox MİLLER 1994, s.98

Kamusal alan ortak yararı yansıtmaz. Demokraside ise eşitliğin ön plana çıkmasıyla, liyakat arka planda kalacaktır. Kontrolsüz bırakılırsa, her kafadan bir ses çıkması an meselesidir.[66] Üç rejimin var olan iyi yanları da, siyasetçilerin Platon'un filozof kralı olmaktan uzak kaliteleri nedeniyle mutlaka yozlaşacaktır.[67] Bu yozlaşmayı önleyecek karma bir yaklaşım mümkündür:

Kralların tebasına karşı duymuş olduğu şefkatten dolayı krallığı, yönetimi altındaki insanlara akıl vermedeki bilgeliğinden ötürü aristokrasiyi, özgürlüğü sağlamasından dolayı demokrasiyi tercih ediyorum...

Muhakkak bir kamu devletinde tek egemen ve krallık niteliklerinde bir öğe olmalıdır.Bazı yetkiler aristokratlara verilerek, onların bilgeliklerinden faydalanılmalıdır. Son olarak da, toplumun genelini ilgilendiren konularda son söz halka bırakılmalıdır.[68]

Böylece içinde yaşayan herkesin erdemli ve mutlu olabileceği bir yönetim kurulabilir. Nitekim, Roma'nın ılımlı, düzenli, istikrarlı, dengeli, adil ve eşitlikçi özellikleri böyle bir yönetim şekli sayesinde, cumhuriyetin iyi günlerinde ortaya çıkmıştır.Cicero'nun mükemmel karma anayasasının ortaya çıkabilmesi için, insanın kendi türüyle arasındaki kader birliğini kavraması gereklidir. Kötüyasalar, gelenek ve inançlar, henüz gelişmemiş akılları kirletmemiş olsa, insan bütün insanların iyilikte ve erdemde birbirine ne kadar benzeyeceğine şaşardı.[69] Akılları aynı şekilde gelişmiş insanların, olayları değerlendirmeleri, iyi ve kötü algıları birbirine çok benzer. Kısacası adalet anlayışları aynıdır.[70] "Doğru kullanılan akıl yasadır," önermesini kabul ettiğimizde ki akıl tanrılarla ortak noktamızdır, tanrısal adaletin çok uzağında yaşamamamız gerekir.[71] Bu Stoacı anlayış tam anlamıyla benimsendiğinde, savaş sırasında düşmana bile adil davranılacaktır. Dünya hâkimiyetini ve barışını getirecek "kavimler hukuku" (milletler hukuku) (iusgentium), bu cumhuriyet tarafından geliştirilebilecektir. Ancak, tekrar etmek gerekirse, burada tarif edilen türde bir insan olmanın da ön koşulu vardır:

"*Hepimize insan (homines) deniyor ancak sadece insani bilimler aracılığıyla*

---

[66]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.43.
[67]age. s.125.
[68]age. s.125.
[69]age. s.53.
[70]CİCERO (2020), s.72.
[71]age. s.176.

(propris humanitaties artibus) uygarlaşmış olanlarımız insandır."[72]

Cicero, örneğin, tiranları insan kategorisine koymamaktadır: Bir tirandan daha iğrenç ve rezil, tanrılar ve insanlar için daha nefret edilesi bir canlı düşünülemez, zira insan biçiminde olsa da, yine de karakterindeki vahşilik bakımından en yırtıcı hayvanlara üstün gelir. Vatandaşları arasında olup da tüm insan soyu için ortak adaleti ve insanlıkta birleşmeyi istemeyen birine nasıl hakça insan denebilir?[73]

Homines'ten türeyen humanitas bu şekilde insanın ulaşması gereken bir mertebeyken zaman içinde insanın alması gereken eğitimin (Beşeri Bilimler) adı haline gelmiştir. Humanitas olgusu, sevgi ve şefkat gibi, insana en yakışan nitelikleri içerir. Karmaşık ve sahte duygulardan arınmış bir zihin (vacuus animus) bizi gerçek karakterimize kavuşturacaktır.[74]

Cumhuriyetin kurulması ve sürdürülmesinde başat rol oynayan yasalar, ohalde, "doğanın gücü" ve "bilgenin aklıdır." Bu haliyle Roma hukuku, Yunan felsefesine meydan okuyabilecek kapasitededir. Yasaların bizi iyi yönetmesi gibi yasaların da, iyi yöneticiler tarafından, iyi yönetilmesi gerekir.[75] İyi yetişmiş, aklını kullanan ve adil olmayı önceleyen insanlar, vakit kaybetmeden cumhuriyetin yönetiminde yerlerini almalıdırlar.[76] Roma mükemmel bir şekilde kurulmamıştır ama tarihteki büyük adamların basiretiyle yüceleşmiştir. Yasaların genelliği ve kapsayıcılığı, devlet adamının ahlaki doğruluğuyla birleşince yeryüzünde bir insanlık mucizesi, Roma Cumhuriyeti hayat bulmuştur. Ahlaki doğruluk, ortak yararı hedefleyen, hayatın içinde çalışılarak elde edilecek bir ruh büyüklüğüdür.

Ruh büyüklüğü, Cicero'nun Aristoteteles'in megalopsuchia tanımından ödünç aldığı bir kavramdır. Ruh büyüklüğüne ulaşmış kişi, hayatta en iyi şeylere layık olduğunu bilir, çünkü gerçektende hayatta en iyi şeylere layıktır. Böyle bir büyüklük, insanoğlunun fani hayatında erişebileceği en yüksek mertebedir. Edinilebilecek erdemleri tamamlamıştır ve bu konuda alçak gönüllü olmasına gerek yoktur. Ruh büyüklüğüne kavuşmuş gururlu ve onurlu insan, bu istisnai özelliğini

---

[72]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine,* Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.208.
[73]age, s.176.
[74]Vilken Çoraklı, *Cicero'da Ruh Halleri*, s.64.
[75]CİCERO (2020), *Yasalar Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.70.
[76]Cicero (2018), *Yükümlülükler Üzerine,* Çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: İş Bankası Yayınları, s.31.

toplumun ortak yararına kullanacaktır.[77] Ancak, elbette ki bunun için siyasi ortamın elverişli olması gerekir. Cumhuriyet, ruh büyüklüğüne kavuşmuş insanları destekleyen bir yönetim biçimidir.

Cicero'nun cumhuriyet idealini tarif ettiği zamanların Senato'nun Caesar'ı diktatör ilan ettiği yıllara denk geldiğini tekrar hatırlayalım. Cicero'nun yasa Yapımına ortak akıla ve ortak yarara yaptığı vurgu aslında,"bir tek adam rejimine ihtiyaç yok," demek içindir. Bununla birlikte, kendi gösterdiği yolla Roma Cumhuriyetini kurtarmayı umduğu da düşünülmemelidir. Cicero'ya göre gerçekyasa,

> *"ne insanların zihinlerinde tasarlayarak oluşturduğu ne de halkların kararı olan bir şeydir, aksine genel olarak evreni yönetme ve yasaklama bilgeliğiyle idare edenebedî bir olgudur."*[78]

Böyle bir yasa yapımı imkânı diktatörün elinde olmadığı gibi kamusal alanı terk edip çoktan özel alanlarına çekilen bilge adamların da elinde değildi. Bu nedenle Cicero'nun aslında kendisinin içinde yer almayacağı ama adil ve yüksek ahlaklı insanların yaşayacağı gelecekteki cumhuriyetler için yazdığı açıktır.[79]

Tarih içindeki gelişimi göstermiştir ki, cumhuriyet yönetiminin doğası, sonu kolaylıkla yozlaşma ve rejim buhranlarıyla sonuçlanabilecek çatışmalar içermektedir. Cumhuriyetlerin varlığı; özgür bir kamusal alanın yaratılması, toplumun her kesiminin burada oluşacak siyasete hakkıyla katkı koyabilmesi, iyi yasaların yapılması ve muhafaza edilmesi, yasa uygulayıcıların sistem içindeki icraatçı rollerine razı olmaları ve kişisel çıkarları için usulsüz güç devşirmemeleri ve yurttaşların yasaların sağladığı ortak faydanın devam etmesi için gönüllü ve bilinçli erdemli hayatlar sürmesine bağlıdır. Dengede tutulması çok zor olan bu dinamiklerden birinin yörüngesinden şaşması, diğerlerini de olumsuz etkileyecek çıkmazlar yaratacaktır.

---

[77]Matthew WILCKEN (2014), "Can Magnanimity be Made Compatible with the 21 st Century?", *İçinde, Aporia*, Cilt 24, s.77

[78]CİCERO (2020), *Yasalar Üzerine*, Çev.C. Cengiz Çevik, İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.37

[79]Gregory Bruce SMITH (2018), "Political Philosophy and the Republican Future", *İçinde,Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dame, s. 67

Çıkmazların aşılması için, Cicero'nun Caesar, Antonious ve Octavianus'la inişli çıkışlı mücadelesinin bize gösterdiği gibi, her zaman güçlü bir tek adam senatodan olağanüstü yetkiler isteyecektir. Cumhuriyetlerin tamam mı devam mı anları böyle zamanlardır. Bir sonraki bölümde, eski Amerikan başkanı Donald Trump'ın Kongre'den böyle bir talepte bulunduğu 6 Ocak Olayları, bu bölümde çizilen çerçeveye göre incelenecektir.

BÖLÜM IV

CİCERO'NUN ÖLÜMÜ VE 6 OCAK OLAYLARI

4.1 CİCERO'NUN ÖLÜMÜ VE 6 OCAK OLAYLARI

Cicero, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) kuruluş prensiplerinin belirlenmesinde etkisi en çok görülen düşünürlerdendir. Tarihte ilk defa yazılı anayasası olan yeni bir cumhuriyet olarak kurulan ABD, cumhuriyetin her kriz anında çıkış yolunu kaçınılmaz olarak Cicero referanslı aramıştır. Özellikle Donald Trump'ın başkanlığı ve ikinci kez aday olduğu başkanlık seçimini kaybetmesinin ardından yaşanan 6 Ocak Olayları, bu çerçevede yapılan değerlendirmelerdeki Cicero alıntılarını artırmıştır. Cumhuriyetlerin kaderindeki çöküşün ABD'nin de kaçınılmaz olarak yaşayıp yaşamayacağının en çok merak edildiği zamanlar,Trump'ın başkanlığı ve sonrası olmuştur.[80] Cicero'nun ideal cumhuriyeti anlattığı 'Scipio'nun Düşü' metni ve ifade özgürlüğünün saldırı altında olması ile İlişkilendirilen Cicero'nun ölümü, bu bağlamda en çok kullanılan alegorilerdir.

Cicero'nun Stoacı anlayışına göre evren, engin ve çeşitlilik gösteren işaretler barındıran bir sistemdir ve bu sistemin gizlerini çözmek insanlık hallerini anlamayı sağlayacaktır. Devlet Üzerine'nin son bölümündeki 'Scipio'nun Düşü,' böyle bir deşifre girişimidir.[81] Bunu yaparken, geçmişi mitolojik bir hikayeye dönüştürerek baştan yazıp, yeniden anlatmayı tercih eder. Bu anlatı, aslında henüz gerçekleşmemiş bir geleceğe ait bir vizyona hizmet etmeyi amaçlar. Cicero'nun gelecek tasarımında, ataların erdemlerinin aynısını benimseme(mos maiorum) büyük yer tutmaktadır. Roma'nın atalarının yaşarken bu erdemlerin tamamını Cicero'nun tanımladığı şekilde benimseyip uyguladığı tarihsel olarak şüpheliyken, Cicero yeni nesillerin, iyi

---

[80]Tim ELLIOT (2020), America is Eerily Retracing Rome's Steps to a Fall. Will It Turn Around Before It's Too Late?, Politico,s.14https://www.politico.com/news/magazine/2020/11/03/donald-trump-julius-caesar-433956
ET. 30 Eylül 2023

[81]Patricia Cox MİLLER (1994), "Dream in Late Antiquity: Studies in the Imagination of Culture", *İçinde, Princeton University Press*, Princeton, s.96.

bir cumhuriyette iyi bir hayat yaşamasının tek yolunun, tarihsel olgulara seçici vemitolojik bir yaklaşımdan geçtiğini düşünmüştü. Roma şiirinin babası kabul edilen Ennius'un "Roma devleti,eski geleneklerin ve atalarının üzerine kurulmuştur," dizesini alıntılayarak, Roma'nın artık o alışkanlıklara ve adamlara sahip olmadığı için çökmenin eşiğine geldiğini tartışmıştır. Bu nedenle de Romalılara siyasete geri dönmeleri çağrısında bulunmuştur.[82] Cicero'nun ifadesiyle;

> *"...o eski insanlar hakkında ne söyleyeyim zira adetlerimiz o insanların yokluğundan tükendi; böyle büyük bir kaybın açıklamasını yapmamız yetmez, aynı zamanda ölüm cezasına çarptırılmışız gibi nedenden bahsetmemiz gerekir. Kazara değil, kusurlarımızdan ötürü artık sözde devletimiz var, açık ki uzun süre önce kaybettik onu."*[83](Cicero 2019:36)

Eski erdemlerin bilgisine sahip olmak, cumhuriyete inananlara "devletlerin yollarını, yollardaki virajları görme" becerisi vereceğinden olayların nerede çıkmaza gireceğini görmek, bundan sakınmak ve gerekiyorsa da bu zorlukları göğüslemek mümkün olacaktır. Cicero'nun 'Scipio'nun Düşü'nde Scipio'ya söylettiği gibi, siyasi bilgelik, bu doğal ve tarihsel eğilimleri, onları önlemek ya da kontrol edebilmek için, öngörebilmektir. Bu bilgeliğin öğrenilebilmesi ya da taklit edilebilmesi ataların yolundan (mosmaiorum) gitmekle mümkündür. Tarihsel bir olgu olarak böyle bir yolun varlığı şüpheli olsa da, cumhuriyetlerin yükselebilmek için mitolojik alıntılara ihtiyacı vardır.[84]

Cumhuriyetlerin üzerinde yükseldiği yarı mitolojik hikayelerde, cumhuriyetin kahramanının bilinmeyenleri bilme, öngörülemeyenleri öngörülebilme kabiliyetinin mükemmel,adeta ilahi olduğu (excellenti providentia) iması vardır.[85] Cicero'ya göre;

Yeryüzünde yapılmış hiçbir şey tüm evreni yöneten yüce tanrıyı, insanları site adı verilen adil bir toplumda bir araya gelmeleri ve topluluk oluşturmaları kadar mutlu etmez, bu tür toplumların yöneticileri ve koruyucuları böyle yüce bir makamdan gelir ve yine oraya döner.[86]

Önemli olan, bu ilahi aklın cumhuriyetlerin doğasında saklı olan çürümeye

---

[82]Elizabeth AMIS (2014), "Cicero Mythologus: The Myth of the Founders in De RePublica", *İçinde,The Classical Journal*, s.23.
[83]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s. 36
[84]Elizabeth AMIS (2014), "Cicero Mythologus: The Myth of the Founders in De RePublica", *İçinde,The Classical Journal*, s.29.
[85]age., s.30.
[86]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.229.

yenilmeden nesillere aktarılabilmesidir. Metnin sonunda aslında başa dönen Cicero, bu aktarım için herkesin içinde bulunan siyasi erdemin gerekliliğine vurgu yapar. Siyasi erdem, diktatör Sulla'nın bile bir zamanlar sahip olduğu bir özelliktir ve zaman zaman unutulsa da asla kaybolmayacaktır.[87] Cicero, bundan ne kadar emin olduğunu aşağıdaki sözlerle dile getirir:

Doğa tarafından insan soyuna öyle büyük bir erdem gereksinimi ve öyle büyük bir toplum esenliğini koruma arzusu verilmiş ki, bu kudret hazzın ve boş vaktin tüm cazibesine üstün gelir.[88]

İçinde bulunduğumuz çağ, yükselişte olan otoriter rejimler, dev teknoloji şirketleri ve iklim krizinin yarattığı zorlayıcı sosyo-ekonomik ve siyasi koşulları içinde, cumhuriyetlerin altın çağı olmaktan son derece uzaktır. Bu nedenle,'Scipio'nun Düşü'nden ziyade 'Cicero'nun ölümü' daha açıklayıcı bir alegori olarak kabul edilebilir. Sert, muhalif söylevleri nedeniyle bir siyasi cinayete kurban giden Cicero'nun ölümüyle birlikte, başta ifade özgürlüğü olmak üzere cumhuriyetçi hak ve özgürlüklerin de öldüğü varsayılır. Bu olay, Cicero'nun 'Scipio'nun Düşü'nde anlattığı gibi bir yolda ilerlemek isteyenleri vazgeçirecek ibretlik bir meseledir: "*İmparatorun buyruklarına boyun eğmemenin bedelini hayatımızla öderiz.*"[89] Bu bağlamda, ABD için Trump'ın başkanlığı ve Kongre binasının 6 Ocak 2021 tarihinde basılması, Cicero'nun bir kere daha öldüğü, cumhuriyetçi erdemlere sürülmüş bir kara leke olarak tarihe geçmelidir.

2020 Amerikan başkanlık seçimlerinde Joe Biden ile karşı karşıya gelen Donald Trump, Amerikan cumhuriyetçi değerlerin tam karşısına konumlanmış, erdemlerin düşmanı bir profil çizmiştir.Trump'ın başkan olduğu sürede ataların yolunun (mosmaiorum) nasıl unutulduğu hakkında değerlendirmeler yaygınlaşmıştır.[90] Bu seçim Amerikan kamuoyunda, ABD'nin cumhuriyetçi değerlerine yeninden sahip çıkması için büyük bir dönüm noktası olarak tartışılmıştır. Trump'ın başkanlığı sırasında Cumhuriyetçi ve Demokratlar arasında

---

[87]Elizabeth AMIS (2014), "Cicero Mythologus: The Myth of the Founders in De RePublica", *İçinde,The Classical Journal*, s.42.

[88]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s. 153

[89]Thomas E. STRUNK (2022), *"On the fall of the Roman republic: lessons for the American people"*, New York: Anthem Press, ISBN 9781839980541, London, s.78.

[90]Tim ELLIOT (2020), America is Eerily Retracing Rome's Steps to a Fall.Will It Turn Around Before It's Too Late?,Politico, https://www.politico.com/news/magazine/2020/11/03/donald-trump-julius-caesar-433956. ET.30 Eylül 2023

artan kutuplaşma, 2020 seçim kampanyaları sırasında zirve noktasına ulaşmıştı. Bunun da 6 Ocak olayları gibi unutulmaz bir sonucu olmuştur. Cicero'nun bahsettiği "*tek bir adamın adaletsizliğinin tüm bir devlet tarzını bozmuş*"[91] olma ihtimali tüm dünyanın gözleri önünde bir gerçeğe dönüşmüştür.

Seçim sonuçlarının belli olduğu 7 Kasım 2020'den Joe Biden'ın Amerikan Kongresi tarafından başkan ilan edileceği gün olan 6 Ocak 2021'e kadar geçen süre içinde Trump, seçime hile karıştığına yönelik benzeri görülmemiş bir dezenformasyon kampanyası yürüttü. Aslında Trump'ın seçimin çalınacağı ile ilgili söylemleri seçimden çok önce başlamıştı. Böylece, zamanı geldiğinde kendi davasını savunmak için harekete geçmeye hazır bir kitlenin varlığını garanti altına almayı amaçlamıştı. Trump'ın 'Büyük Yalan' adını verdiği bu kampanyasını nasıl yürüttüğünü anlamak amacıyla söylem analizi kullanan araştırmacılar, çoklu, birbiriyle çelişen ve tutarsız alıntılarla karşılaşmıştır.[92] 3 Kasım 2020 tarihinde, oy kullanma işlemleri bitip sandıklar kapandıktan hemen sonra Trump'ın seçime müdahele edileceği yönündeki iddiaları, Twitter üzerinden hız kazandı.[93] Trump, dezenformasyonun yayılma hızını kontrol edebilmek için oy sayım süreci devam ederken" seçimi kazandığı"nı iddia ederek 6 Ocak'a kadar büyük bir yangına dönüşecek kıvılcımın fitilini ateşledi. Kazandığını iddia etmesi, seçimi kazanamamasının tek açıklamasının seçime hile karışmış olması anlamına gelmesini garantilemekti.

6 Ocak günü Trump'ın, seçimi hileyle kaybettiğine inanan bir kitleye Washington'da yaptığı konuşma sırasında, kalabalığa oradan Kongre'ye yürüme çağrısı yapması kimisi silahlı 2 binden fazla göstericinin Kongre binasını işgaletmesi, 5 kişinin ölmesi, 146 kişinin yaralanması ve milyonlarca dolarlık maddi hasar ile sonuçlanmıştır.[94] İşgalin başladığı sırada Trump'ın başkan yardımcısı Mike Pence, anayasal görevi çerçevesinde, Joe R. Biden'ı ABD'nin 46. başkanı olarak ilan etmek üzereydi. İşgalciler başarılı olsalardı, seçim sonucunun resmi olarak duyurulmasını engellemiş olacaklardı. Amerikan tarihinde bugüne kadar cumhuriyetin pratiklerine

---

[91]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.151
[92]Norman EISEN, Donald AYER, Joshua PERRY, Noah BOOKBINDER ve E. Danya PERRY (2022), *Trump on Trial: A Guide to the January 6Hearings and the Question of Criminality, Brookings Institute*, s.4 .https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2022/06/Trump-on-Trial.pdf. ET.1 Ekim 2023
[93]age. s.8
[94]Age. s.28

ve değerlerine yönelik bu kadar şiddetli bir müdahele biçimi daha önce hiç deneyimlenmemişti.

Trump, konuşma yaptığı ve aylardır seçime yönelik yanlış bilgiyle beslediği kalabalıkları, Kongre binasına doğru yürümeleri için tahrik ettiğinde, bu hareketin yol açabileceği felaketleri ön görmede ve önlemede son derece yetersiz kalmıştır. "Trump için savaş!" pankartları taşıyan kalabalık, Kongre binasına doğru yürüyüşe geçtiğinde hedeflerinin Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi olduğunu belli eden "Nancy nerede?" sloganları atıyordu. Bu durumda, ekibi ve kolluk kuvvetleri tarafından binadan vaktinde çıkarılabilen ve Milli Savunma Üniversitesi olarak bilinen Fort McNair'de koruma altına alınan Pelosi'nin işgalcilerin eline geçmesi halinde Amerikan cumhuriyetinin üstesinden gelemeyeceği bir trajedi yaşanması muhtemeldi. İşgal sonrası yürütülen soruşturmada Trump, 'Büyük Yalan' kampanyasından, attığı tweetlerden ve 6 Ocak günü Washington'da yaptığı halkı kışkırtan konuşmadan dolayı hiç sorumluluk almadığı ortaya çıkmaktadır. Sorulan sorulara manipülatif ve yanıltıcı cevaplar verirken, bu işgali önleyecek gerekli ve etkili adımları neden atmadığı hakkındaki soruları yanıtlamayı reddetmiştir.[95]

Cumhuriyet değerlerinin ve erdemlerinin büyük bir saldırıya uğradığı 6 Ocak, sembolik anlamda Cicero'nun öldüğü gündür. Cumhuriyetin tanıdığı özgürlükler, erdemleri ve sorumlulukları unutan kitlelere "*her şeyi yapma ruhsatı*"[96] vermek anlamına gelmemektedir. Cumhuriyetin gereksinim duyduğu "üstün kişilerin" her şeyden önce kendisine "*bir öğreti ve nesnelere ilişkin daha kapsamlı bir bilgi eklemek isteyen*"[97] yurttaşlar olması gerekmektedir. Cicero'nun 'ataların yolundan gitme' vurgusu bu nedenle önemlidir. O insanların edindiği ve uygulamaya soktuğu bilgilerin yokluğunda cumhuriyetler her zaman tehdit altındadır. Erdemi temsil eden cumhuriyetlerin ölümünü fark etmeden siyaset yapmaya devam etmenin yol açacağı olayların çok ciddi sonuçları olması beklenmelidir.

Cicero, 'Scipio'nun Düşü' metninde "eski adetlerden geriye ne kaldı,"sorusunu sorar. Kamusalalanın, cumhuriyeti koruması gereken ama bu sorumluluğu üstlenmeyen insanlar tarafından işgal edilmesi karşısında yaşadığı hayal kırıklığını, eski adetlerin sadece uygulamadan kaybolmadığı, aynı zamanda kimse

---

[95]age. s.29
[96]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.197
[97]age.,s.191.

tarafından bilinmediği serzenişi ile dile getirir.[98] Amerikan cumhuriyetinin, cumhuriyetçi erdemlere dayanması gereken varoluşunu tehlikeye atan 6 Ocak aktörlerinin hiçbir şekilde eski adetlerin uygulayıcısı olmadığı, hatta bu adetleri bilmediği, seçim sonuçlarının açıklanmasını engellemek için Kongre binasını basmalarından anlaşılmalıdır. Cumhuriyete sahip çıkmak isteyen yurttaşlar, hak gasbına kalkışmak bir yana, sadece kendi haklarına dayanmalıdır. O zaman, "*başka hiçbir şey daha seçkin, daha özgür ve daha kutsanmış olmaz onlar için.*"[99]

Başkanlık seçimlerinin gerçekleştiği 3 Kasım 2020 tarihinden seçimlerin nihai sonuçlarına göre yeni başkanın ilan edileceği 6 Ocak 2021 tarihine kadar geçen 61 gün boyunca, ABD'deki cumhuriyet kurumları, Trump ve taraftarları tarafından, önce sözlü sonra fiziki, kesintisiz saldırıya uğradı. Kongre binası daha önce tarihte bir kere, 1814 yılında, yabancı askerlerin saldırısına uğramıştı. Ancak 6 Ocak günü, Amerikalılar kendi demokrasi ve cumhuriyetlerine saldırmıştır. Binadan zamanında çıkarılmamış olsaydı, başkanlığı Biden'e devretmek için hazır bulunan Trump'ın başkan yardımcısı Mike Pence, muhtemelen Trump taraftarları tarafından alıkonulacaktı. Seçimler, halkın iradesinin gerçekleştiği ve kamusal alanı dönüştüren bir cumhuriyet ve demokrasi pratiğidir. Hatta bu dönüştürücü pratik, halkın sesini iktidarın sesi yapma kapasitesi nedeniyle bazen alkemi ile eş tutulur.[100] 6 Ocak olayları, bu bakımdan, asla sıradan ve etkisiz müdaheleler değildir.

Trump'ın "tarihteki en büyük çalınmış seçim" olacağı hakkında seçimden önce, Mayıs ayında attığı tweet ile birlikte seçimden hemen önce Ekim ayında attığı, "kaybetmelerinin tek yolu benzersiz bir sahtekarlık," olduğunu söyleyen tweet, kitlelerin seçime yönelik algısını yönetmek amaçlı atılmıştır. Bununla birlikte, yüzyüze kullanılan oylarla mektupla yollanan oyların sayılması arasında geçen sürede, Trump'ın algı yönetme girişimlerini seçim gününden sonra da sürdürmesine olanak vermiştir. Tweetler, medyaya verilen röportajlar ve eyaletlerde yapılan mitinglerin yanı sıra, seçimlerin çalındığına yönelik algıyı kuvvetlendirmek adına Trump, oyların yeniden sayılmasını sağlama talebiyle 62 adet dava açtı. Davalar özellikle, seçim sonuçlarına olan etkileri bilinene Arizona, Georgia, Wisconsin ve

---

[98]age.,s. 217.
[99]age. s.141.
[100]Jefferey C. ALEXANDER (2023), "Office Obligations as Civil Virtue: The Crisis of American Democracy",*İçinde,Society*, s.651.

Pennsylvania gibi eyaletlerde açıldı. Bu eyaletlerdeki yargıçların büyük çoğunluğunun muhafazakar Cumhuriyetçi eğilimli olduğu bilinmektedir. Oyların çalındığına dair somut bir delil olmamasına rağmen, Trump'ın hakimleri etkileyerek istediği sonucu sandık dışında elde etmeye çalışması, cumhuriyetlerin temel direklerinden olan bağımsız yargıya yönelik yine bir başka müdaheledir.[101]

6 Ocak günü, Kongre işgal altındayken ve cumhuriyet değerleri tehdit edilirken, en erdemli duruşu sergileyen isimlerin başında Trump'ın başkan yardımcısı Pence gelmekteydi. İşgal sırasında Trump ve destekçilerinin talep ettiği şekilde davranmış olsa ve Biden'ın başkan ilan edilmesini gerektiren anayasal görevini yerine getirmeseydi, Amerikan demokrasisi için çöküşe giden yolda dönüşü olmayan bir eşik aşılmış olacaktı. Pence daha sonra yazdığı Tanrı Yardımcım Olsun (So Help Me God) başlıklı anı kitabında, Trump'la çok yakın arkadaş olmaları ve her gün görüştükleri bir mesaiyi paylaşmalarına rağmen, anayasaya kişisel olmayan, Trump'a duyduğundan çok daha büyük bir bağlılık duyduğunu anlatır.[102]

Cumhuriyetler, erdemlerini herkes unutmuşken doğru zamanda tek bir kişinin hatırlamasıyla yeniden hayat bulur. Pence, ABD'nin kurucu babalarının kişisel otoriteyi nasıl reddettiğini hatırlayarak doğru zamanda doğru şeyi yapmış bir cumhuriyet dostu olarak tarihe geçmiştir. Cicero, cumhuriyet savunucularının "işlerinin değerinin bilinmesi" nin, " erdemin en soylu ödülü "olduğunu söyler:

> "*Kutsal erdem kurşunla sabitlenmiş heykelleri ya da solmuş defne yapraklarıyla dolu zafer alaylarını değil, ödüllerin daha sağlam ve taze türlerini amaçlar.*"[103](Cicero 2019:224)

Cicero'nun 'Scipio'nun Düşü'nde hayal ettiği gibi cumhuriyetin erdemine sahip çıkmanın tek başına ödül olduğunu inanan, atalarının yolundan gitmekten vazgeçmeyen insanlar, halklarının kurtuluşudur. Pence de anılarında 6 Ocak günü kurucu babaların ayak izini takip ettiğini ve Kongre'de tek bir insanın değil halkın iradesinin kazanmasını sağladığını yazar.[104] Böylece Cicero, cumhuriyetçiler için yaşamaya devam etmiştir.

---

[101]Jeffrey C. ALEXANDER (2023), "Office Obligationsas Civil Virtue:The Crisis of American Democracy", *İçinde, Society*, s. 657.
[102]age.,s. 662.
[103]CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul, s.224.
[104]Jeffrey C. ALEXANDER (2023), s. 657.

SONUÇ

Söylevleri, mektupları ve eserleriyle Roma Cumhuriyetinin sonunu adeta adım adım belgelemesi ve hem kuramsal hempratik siyasetin bir parçası olmasından dolayı Cicero'ya, siyasi tarih ve siyaset felsefesi alanlarında büyük önem atfedilmiştir. Ancak Cicero'yu büyük beklentilerle okumak aynı zamanda büyük hayal kırıklıkları getirebilir. Bu bağlamda, siyasi düşünce tarihinde Cicero'nun "abartılmış" bir karakter olduğunu ileri sürenler olmuştur.[105] Bunun nedeni, tarihsel bir tesadüfle sadece doğru zamanda doğru yerde bulunması ve Platon, Aristoteles ve Zeno'yu çok iyi bilmesinin haricinde siyaset felsefesine orjinal bir katkı koymamış olması iddialarıdır. Bunun kısmen doğru olduğunu kabule etmek gerekir.[106] Cicero, kendinden önce yazılanları, kendinden önceki nesile büyük saygı göstererek çok iyi öğrenmiş ve zamanı geldiğinde de bunları cumhuriyet bağlamına oturtmuştur. Ancak, bu şekilde ürettiği eserlerin kendisinden sonra gelen cumhuriyetçi nesillere ve onların anayasa yazımına katkısı çok büyüktür.

Siyaset felsefesinde, erdemin en iyi tarihsel örnekler ve rol modellerle öğretilebileceği kabul edilir. Cicero'nun büyüklüğü biraz da bunda saklıdır.[107] Cicero'nun okuyucusunda hayal kırıklığı yaratabilecek yanı, siyasetçi olarak pratik siyasette üstlendiği rolü yerine getiriş şeklidir. Özellikle karşı karşıya geldiği bütün diktatörlerle aynı mesafeyi koruyamamış olması, Caesar'la uzlaşması ve Octavianus'un Roma Cumhuriyetini sona erdirecek kişi olduğunu ön görememesi sorunludur. Siyasetçi olarak yaşadığı çelişkileri biricik can dostu Atticus'a yazdığı mektuplarda görürüz. Cicero'nun kamuya açık söylevlerindeki tutumuyla "sana kendimle konuşuyormuşum gibi yazıyorum" dediği özel mektuplarındaki duygusal dalgalanmalar ve hangi tarafı seçmesi gerektiği konusundaki kararsızlıklar pek çok

---

[105]Theodor MOMMSEN ve Zvi YAVETZ (2002), "Cicero: A Man of Letters in Politics", *İçinde, Gillian Clark ve Tessa Rajak, der., Philosophy and Power in the Graeco-Roan World: Essays in Honor of Miriam Griffin*, OxfordUniversityPress, Oxford s.179

[106]age,s.178.

[107]Gregory Bruce SMITH (2018), "Political Philosophy and the Republican Future", *İçinde, Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dame,s.246.

konuda örtüşmez. Atticus'a yazdığı çok sayıda mektubun günümüze bozulmadakalmış olması kimine göre Cicero'nun *"en büyük talihsizliğidir."*[108] Bununla birlikte Cicero, belki de sadece bir siyasetçi nasıl davranması gerekiyorsa öyle davranmıştır. Cicero'nun çağdaş değerlendirmelerinde, onunla Soğuk Savaş'ın çelişkileriyle bilinen pragmatik diplomatı Henry Kissenger arasında kurulan benzerliklere rastlamak mümkündür.[109]

Cicero'yu yalnızca entelektüel bir siyasetçi olarak değerlendirmek elbetteki yanlış ve eksik olacaktır. Cicero, siyaset yapan bir entelektüeldir ve seçim kampanyasındaki sloganının ifade ettiği gibi cumhuriyeti oluşturan sınıflar arasındaki uyuma (concordia ordinum) yaptığı felsefi vurgu; erdem, adalet ve iyi hayat konularını mesele etmiş herkesin düşüncelerinde yankılanmaktadır.[110] Karma anayasa kuramı, Montesquieu'den önce Cicero ile anılmaktadır.

Stoacı felsefe, kişilerin kendi özel alanlarında, duygusal fırtınalardan uzak, anlamlı ve mutlu bir hayat yaşayabileceğini öğütlese de kamusal alanın katılım açısından özgür olmadığı bir yönetim biçiminde kimse hakiki erdemleri edinemez. İnsanların yaşama şekli değiştikçe cumhuriyet de değişecek, cumhuriyet değiştikçe insanların yaşamları da değişecektir. Burada bir kader birliği vardır. Biri iyi olmadan, diğerinin iyi olması mümkün değildir.[111]

Bu çalışma, cumhuriyetlerin kamusal alanlarının popülist otoriter siyaset tarafından dünyanın her yerinde daraltıldığı bir zamanda, cumhuriyetin neden faziletle ilişkilendirildiği hakkında düşünmek için tarihsel ve kuramsal bir okuma yapmayı amaçlamaktadır. Teknolojinin, sermaye ağlarının ve iklim krizinin hızla değiştirdiği bir gelecekte cumhuriyetler ayakta kalabilecek mi sorusuna yanıt vermek belki mümkün değil. Ancak, Cicero okuyarak "nasıl yaşamalıyız," "bizim için en iyi hayat nedir," "bizim için en iyi yönetim nedir" ve "nasıl bir gelecek istiyoruz" sorularına yanıt aramak mümkün. ABD'de cumhuriyet ve demokrasinin geçtiği en sert sınavlardan biri olan 6 Ocak Olayları, bu okumanın günümüzde ne kadar gerekli olduğunu bir kere daha göstermiştir.

---

[108]Zvi YAVETZ (2002), "Cicero: A Man of Letters in Politics", *İçinde, Gillian Clarkve Tessa Rajak (der.),Philosophy and Power in the Graeco-Roan World:Essays in Honor of Miriam Griffin.* Oxford University Press, Oxford, s.178

[109]Zvi YAVETZ 2002, age., s.179

[110]Zvi YAVETZ 2002, age. , s.179

[111]Gregory Bruce SMITH (2018), "Political Philosophy and the Republican Future", *İçinde, Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dam, s. 245.

KAYNAKÇA

AMIS Elizabeth (2014), "Cicero Mythologus: The Myth of the Founders in De RePublica", *İçinde,The Classical Journal*, ss. 23-42

AŞKİT Çağatay (2006),*Yargısal Söylev Türünde Cicero'nun Kuramları ve Uygulamaları,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Ankara

ALEXANDER Jeffrey C. (2023), "Office Obligationsas Civil Virtue:The Crisis ofAmerican Democracy", *İçinde, Society*, ss. 651-669.

BARMAN Nurcan (2016),"Cumhuriyetten İmparatorluğa Geçiş SürecindeRoma'da Yaşanan Siyasi ve İdari Yapıdaki Değişim ve Dönüşümler.", *İçinde, International Journal of Social Sciences and Education Research*, ss. 884-895

CİCERO (2015), *Bir Özgürlük Düşmanına Saldırı*, Çev. F. Gül Öztürk, Kafka Yayınları, İstanbul

CİCERO (2018), *Yükümlülükler Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İş Bankası Yayınları, İstanbul

CİCERO (2019), *Devlet Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İthaki Yayınları, İstanbul

CİCERO (2020), Tanrıların Doğası, Çev. C. Cengiz Çevik,Alfa Yayınları, İstanbul

CİCERO (2020), *Yasalar Üzerine*, Çev. C. Cengiz Çevik, İş Bankası Yayınları,İstanbul

ÇELİK Fikret (2004), *Cicero ve Cumhuriyet Savunusu*, (Yayımlanmamış YüksekLisans Tezi) , Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü KamuYönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Soyal Bilimler Dalı, Kırıkkale

ÇEVİK Celal Cengiz (2017), *Cicero'nun Devleti: De Re Pubica Yazıları*, YapıKredi Yayınları, İstanbul

ÇEVİK Celal Cengiz (2018), *Roma'nın Cumhuriyet Döneminde Siyaset ve FelsefeİlişkisiI,* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul

ÇORAKLI VİLKEN Cana (2021), *Cicero'da Ruh Halleri Üzerine BirÇözümleme,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul

DEMİR Muzaffer (2021), "Catilina Komplosu (M.Ö.63) ÜzerineDeğerlendirmeler", *İçinde*, *Cedrus: The Journal of MCRI*, cilt 9, ss. 283-302

ECO Umberto (2018), *Antik Roma,* Çev. Leyla Tonguç Basmacı, Alfa Yayınevi,İstanbul

EISEN Norman, AYER Donald, PERRY Joshua, BOOKBINDER, Noah ve PERRYE. Danya (9 Haziran 2022), Trump on Trial: A Guide to the January 6Hearings and the Question of Criminality, Brookings Institute, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2022/06/Trump-on-Trial.pdf.ET. 1 Ekim 2023

ELLIOT Tim (2020), America is Eerily Retracing Rome's Steps to a Fall.Will It Turn Around Before It's Too Late?, Politico,https://www.politico.com/news/magazine/2020/11/03/donald-trump-julius-caesar-433956. ET. 30 Eylül 2023

ERÇELİK Pelin (2008), *Cicero'da Doğal Hukuk Anlayışı,* (YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin Dili ve Edebiyat Bölümü, İstanbul

EREN Selahattin (2018), "Senatus Consultum Ultimum: Eski Roma'da OlağanüstüYönetim Kararı", *İçinde, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi HukukAraştırmaları Dergisi*, Cilt 2, ss. 1145, İstanbul

ERTEKİN Efrumiye (2008), "Roma Çağında Cilicia'dan Yolsuzluk Örnekleri",*İçinde, OLBA*, Cilt 16, ss.361-383

GÜZEL Serkan ve Eylem GÜZEL (2017), "Cicero'nun Marcus Antonius Stratejisi:Philippicae Söylevleri", *İçinde, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 4,ss. 465-490

IŞIK Yunus (2013), *Roma Hukukunda Bonus Vir*, (Yayımlanmamış YüksekLisans Tezi), Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

INABINET Brandon (2011), "The Stoicism of the Ideal Orator: Cicero's HellenisticIdeal", *İçinde, Advances in the History of Rhetoric*, Cilt 14, ss. 14-32.

MİLLER Patricia Cox (1994), "Dream in Late Antiquity: Studies in the Imaginationof Culture", *İçinde,Princeton University Press*, Princeton

MOMMSEN Theodor ve YAVETZ Zvi (2002), "Cicero: A Man of Letters inPolitics",*İçinde*, *Gillian Clark ve Tessa Rajak, der, Philosophy and Power inthe Graeco-Roan World: Essays in Honor of Miriam Griffin*, OxfordUniversity Press, Oxford

ÖZAKTÜRK Gül. "Cicero'nun Genç Pompeius ile Sulla Konusundaki Tutum veDüşünceleri" *İçinde, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, Cilt 1-2, ss. 299-307, Ankara

ÖZAKTÜRK Gül (2000), "Yazınsal Mektubun Tarihçesi", *İçinde, ArchivumAnatolicum*, Cilt 4, ss. 143-165.

ÖZALP Ahmet (2014), "Res Private-Res Publica İlişkisi Üzerinden CumhuriyetçiDüşüncenin Evrimi", *İçinde, Memleket Siyaset Yönetimi*, Cilt 9, ss. 47-70

SAYDAM Tugay, Roma Cumhuriyetinde Kölelik: Spartaküs Örneği, Journal ofSocial Sciences and Humanities, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/449033, ET. 20 Mayıs 2023

SMITH Gregory Bruce (2018), "Political Philosophy and the Republican Future",*İçinde*, *Indiana: University of Notre Dame Press*, Notre Dame

STRUNK Thomas E. (2022), "*On the fall of the Roman republic: lessons for theAmerican people*", New York: Anthem Press, ISBN 9781839980541,London

ŞAHİN Ozan Giray (2018), *"Lex Sempronia Tiberiana": Tiberius Gracchus'unToprak Reformu ve Toplumsal Kökenleri"*, Anadolu Üniversitesi HukukFakültesi, Cilt 6, ss. 183-238.

ŞENEL Adam (Alaeddin) (2019), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim veSanat Yayınları, Ankara

TANNENBAUM Donald G. ve David SCHULTZ (2010), *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*, Çev. Fatih Demirci, Adres Yayınları, İstanbul

TEKİN Oğuz (2015), *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişimYayınları, İstanbul

TOZAN Murat (2016), "Cicero'nun Cilicia Valiliği", *İçinde*, *Cedrus: The Journalof MCRI*, Cilt 4, ss. 105-126

TURAN Olcay (2019), "Roma Kolonizasyon Hareketi ve Kolonilerin I.PönSavaşına Etkisi", *İçinde, Tarih ve Gelecek*, Cilt 5, ss. 529-545

TURAN Namık Sinan (1-4 Ocak 2012), "Osmanlı Politik Eleştiri Geleneğinde ZiyaPaşa'nın Zafernamesi", *Icanas 38*; *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Cilt 7, ss. 3173-3203

TÜRKOĞLU Gökçe H (2009), "Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorlukDönemlerinin İdari Yapısı", *İçinde, Dokuz Eylül Üniversitesi HukukFakültesi Dergisi*, Cilt 11, ss. 251-289

ÜSTÜNEL Ceyda (2021), "Amicitia Romana: Cicero'nun Laeliusde Amicitia'sındaBeliren Roman Dostluk Anlayışı", *İçinde*, *Archivum Anatolicum*, Cilt 15, ss. 217- 240

YAVETZ Zvi (2002), "Cicero: A Man of Letters in Politics", *İçinde, Gillian Clarkve Tessa Rajak (der.),Philosophy and Power in the Graeco-Roan World:Essays in Honor of Miriam Griffin*. Oxford University Press, ss. 173-180,Oxford

YELLİN Mark E. (2023), "Republicanism in Desperate Times: Cicero's Critique ofCato's Stoicism", *İçinde, POLIS: The Journal for Ancient Greek and RomanPolitical Thought*, ss. 40-64

WILCKEN Matthew (2014), "Can Magnanimity be Made Compatible with the 21 st Century?", *İçinde, Aporia*, Cilt 24, ss. 77-78